

Mariusz Chrostek
Uniwersytet Rzeszowski
ORCID [0000-0003-4679-796X](https://orcid.org/0000-0003-4679-796X)

Filologia polska – literaturoznawstwo na Uniwersytecie Lwowskim w latach 1914–1946

Okres największej świetności lwowskiej polonistyki, przypadający na dwudziestolecie międzywojenne, poprzedził intensywny rozwój uniwersytetu w sprzyjających rozkwitowi miasta latach autonomii Galicji. Przed rokiem 1914 Uniwersytet Lwowski wyprzedzał Wszechnicę Jagiellońską zarówno pod względem liczby studentów, jak i fakultetów, sytuując się w monarchii austro-węgierskiej (na przykład w roku akademickim 1909/10) zaraz po Uniwersytecie Wiedeńskim (Szmyd 2003: 31). Chlubne tradycje polonistyki we Lwowie¹ wypracowane kolejno przez Mikołaja Michalewicz (1792–1846)², Jana Szlachtowskiego (1816–1871)³ i zwłaszcza Antoniego Małeckiego (1821–1913)⁴ oraz Romana Pilata (1846–1906)⁵, twórcę lwowskiej szkoły filologicznej, w latach poprzedzających wybuch pierwszej wojny światowej kontynuowane były przez Wilhelma Bruchnalskiego (1859–1938)⁶ i Józefa Kallenbacha (1861–1929)⁷. Funkcjonowały już wówczas na uniwersytecie dwie katedry języka i literatury polskiej (w dwudziestolecu jako katedry historii literatury polskiej) oraz trzecia – historii literatury porównawczej, powołana w 1909 r. specjalnie dla Jana Kasprowicza (1860–1926)⁸.

¹ Wcześniejszym dziejom lwowskiej polonistyki poświęcony jest artykuł Ewy Grzędy w niniejszym tomie.

² DALO, z. 26, op. 5, spr. 1266, [AUWR_UA_000_26_0_5_1266_56760](#).

³ DALO, z. 26, op. 5, spr. 2129, [AUWR_UA_000_26_0_5_2129_62767](#).

⁴ DALO, z. 26, op. 5, spr. 1178, [AUWR_UA_000_26_0_5_1178_56775](#).

⁵ DALO, z. 26, op. 5, spr. 1512, [AUWR_UA_000_26_0_5_1512_56735](#).

⁶ DALO, z. 26, op. 5, spr. 164, [AUWR_UA_000_26_0_5_164_51674](#).

⁷ DALO, z. 26, op. 5, spr. 785, [AUWR_UA_000_26_0_5_785_56852](#).

⁸ DALO, z. 26, op. 5, spr. 812, [AUWR_UA_000_26_0_5_812_56849](#).

DALO, z. 26, op. 5, spr. 813, [AUWR_UA_000_26_0_5_813_56848](#).

Do roku 1939 kierownikami tych katedr byli kolejno: I katedry – Wilhelm Bruchnalski do 1931 r. oraz Kazimierz Kolbuszewski (1884–1943)⁹ w latach 1932–1939, II katedry – Juliusz Kleiner (1886–1957)¹⁰ w latach 1920–1939 (po Józefie Kallenbachu), III katedry – Eugeniusz Kucharski (1880–1952)¹¹ w latach 1927–1939 (po Janie Kaspro-wiczu). Rozwojowi katedr polonistycznych (w tym też językoznawczych) oraz filologii z nimi powiązanych, a także okolicznościom towarzyszącym obejmowaniu tych katedr przez kolejnych profesorów (także próbom nieudanym) poświęciłem osobny rozdział w monografii *Złote lata polonistyki lwowskiej (1919–1939)* (Chrostek 2016: 33–55).

W kolejnych częściach tego artykułu prezentuję naukowe dokonania lwowskich historyków literatury polskiej w czasie pierwszej wojny światowej oraz do 1920 r., następnie osiągnięcia naukowe tych i młodszych uczonych w dwudziestoleciu międzywojennym (zasadnicza część tej pracy) i wreszcie sytuację polonistów literaturoznawców w trudnych latach drugiej wojny światowej (i do 1946 r.)¹². Ze względu na ramy tematyczne oraz objętościowe tego opracowania ograniczę swoje zainteresowania do filologów zatrudnionych na Uniwersytecie Lwowskim, późniejszym Uniwersytecie Jana Kazimierza (UJK). Z konieczności wiele informacji, szczególnie dotyczących działalności polonistów w czasie obu wojen, potraktuję skrótowo. Pełniejszy obraz zasług naukowych i dydaktycznych lwowskich literaturoznawców i językoznawców, ukazany w szerokim kontekście znakomicie prosperującej uczelni (tworzonej również przez studentów), a także na tle kulturalnego i naukowego rozwoju miasta, przynosi wspomniana monografia (Chrostek 2016). Tam też znajdzie czytelnik ważne z punktu widzenia prezentowanej problematyki szczegóły o ówczesnych awansach naukowych (od asystenta do profesora) na przykładzie historyków literatury polskiej, o trudnej sytuacji materialnej i niskim statusie zawodowym asystentów, adiunktów i częściowo docentów, o samowoli i nadużyciach niektórych

⁹ DALO, z. 26, op. 5, spr. 905, [AUWR_UA_000_26_0_5_905_56829](#).

ALNUIF, z. P_119, op. 1, spr. 85, [AUWR_UA_001_P_119_0_1_83_53859](#).

¹⁰ DALO, z. 26, op. 5, spr. 847, [AUWR_UA_000_26_0_5_847_56843](#).

DALO, z. 26, op. 5, spr. 848, [AUWR_UA_000_26_0_5_848_56842](#).

ALNUIF, z. P_119, op. 1, spr. 80, [AUWR_UA_001_P_119_0_1_80_66689](#).

¹¹ DALO, z. 26, op. 5, spr. 1028, [AUWR_UA_000_26_0_5_1028_56810](#).

¹² Dokładniejszą charakterystykę życia i dorobku lwowskich literaturoznawców przyniosły już książki: Jerzego Starnawskiego *Sylwetki lwowskich historyków literatury* (Łódź 1997) oraz Mariusza Chrostka *Złote lata polonistyki lwowskiej (1919–1939)* (Rzeszów 2016). Ta druga uwzględnia również postaci asystentów, wzbogaca wywód o liczne znaleziska archiwalne i porządkuje spuściznę uczonych tematycznie. Niecelowe wydaje się także wyliczanie tytułów ich publikacji w porządku chronologicznym, ponieważ od dawna istnieją bibliografie rejestrujące dorobek tych osób. *Bibliografia literatury polskiej*. Nowy Korbut (t. 13–16) uwzględnia twórców, którzy zadebiutowali przed rokiem 1914 (Wilhelma Bruchnalskiego, Bronisława Gubrynowicza, Józefa Kallenbacha, Edwarda Porębowicza, Konstantego Wojciechowskiego). Informacji o młodszych przedstawicielach lwowskiej polonistyki należy szukać w *Słowniku współczesnych pisarzy polskich* (t. 1–4) pod redakcją Ewy Korzeniewskiej, *Słowniku badaczy literatury polskiej* (t. 1–10) opracowanym przez Jerzego Starnawskiego oraz słowniku biobibliograficznym *Współcześni polscy pisarze i badacze literatury* (t. 1–10) zredagowanym przez Jadwigę Czachowską i Alicję Szałagan.

profesorów, którzy też uprawiali politykę na własną rękę. Kluczowa w pracy polonistów rola bibliotek (zwłaszcza Biblioteki Uniwersyteckiej oraz Ossolineum), a także charakterystyka polonistycznych towarzystw naukowych, ponadto polonistyczne jubileusze, akademie i inne uroczystości organizowane w dwudziestolecie – zagadnienia ważne, ale tutaj z konieczności pominięte – znalazły również swoje miejsce w osobnych rozdziałach anonowanej monografii (Chrostek 2016: 368–417, 519–531, 532–540, 541–551).

Historycy literatury w czasie pierwszej wojny światowej i u progu dwudziestolecia

Pamiętając o trudnościach, z jakimi w kolejnych latach musiał zmagać się Uniwersytet Lwowski, poczynawszy od końca sierpnia 1914 r., należałoby uwzględnić nie jedną, ale trzy następujące po sobie wojny: światową (1914–1918), polsko-ukraińską (1918–1919) oraz polsko-bolszewicką (1919–1920). Bolesne doświadczenia kształtujące ten okres w historii zarówno bohaterskiego miasta, jak i jego uniwersytetu, stanowią przedmiot oddzielnych rozważań w innym miejscu publikacji. Dzięki sumiennej relacji prorektora Adolfa Becka (1863–1942)¹³ znamy losy niektórych profesorów w czasie okupacji Lwowa przez Rosjan (3 września 1914 – 19 czerwca 1915) (Beck 1935). Pomimo że uniwersytet nie mógł wtedy funkcjonować, pozostały czynne Ossolineum oraz Biblioteka Uniwersytecka, dzięki czemu profesorowie mogli kontynuować pracę naukową. Część z nich na początku września 1914 r. opuściła miasto. Z literaturoznawców zostali między innymi Juliusz Kleiner, Józef Kallenbach i Wiktor Hahn (1871–1959)¹⁴. Kallenbach według zapewnień Becka

pracował w czasie inwazji rosyjskiej intensywnie. Między innymi opracował i przygotował w całości do druku artykuł pt. *Poezja w latach 1800–1863*, zajmujący część XXI tomu *Encyklopedii Polskiej* [...]. Tom ten [...] wyszedł w r. 1918. Praca śp. Kallenbacha zajmuje strony 334–506. (Beck 1935: 45)

Kleiner sam pozostawił zapiski świadczące o ambitnych zadaniach, które udało mu się wówczas zrealizować:

Wtedy napisałem znaczną część tomu II monografii o Słowackim (część gotowa była przed wojną), rozdziały dotyczące poematów o bólu i piekle i *Lilli Wenedy*. Wtedy też przy pomocy słownika »przegryzałem się« przez hiszpańskie tomy Calderona. (Beck 1935: 48)

W rezultacie owego „przegryzania się” ukazała się wkrótce w „Pamiętniku Literackim” rozprawa komparatystyczna *Echa calderonowskie w twórczości Słowackiego*.

¹³ DALO, z 26, op. 5, spr. 84, [AUWR_UA_000_26_0_5_84_56130](#).

¹⁴ DALO, z. 26, op. 5, spr. 360, [AUWR_UA_000_26_0_5_360_51632](#).

Nie ustawał w pracy nad twórczością Słowackiego Wiktor Hahn, o czym po latach z uznaniem przypomniał Beck:

Prof. dr Hahn opracował w tym czasie rzecz o literaturze romantycznej w Polsce, ogłoszoną później w *Dziejach literatury pięknej* w Krakowie 1918 r. Ponadto przygotowywał bibliografię o Słowackim za rok 1909, ogłoszoną później we Lwowie w r. 1918. (Beck 1935: 47)

Te pochwały nie wyczerpują listy zasług polonisty, który swoimi wysiłkami ocalił ciągłość wydawniczą „Pamiętnika Literackiego”. Kiedy Rosjanie zabronili publikowania kolejnych zeszytów, Hahn zbierał do nich materiał, dzięki czemu zeszyty 3 i 4, jako dalszy ciąg roku 1914, można było wydrukować już w sierpniu 1915 r. (Beck 1935: 47) (pod okupacją austriacką).

Szczególne uznanie należy się Hahnowi za wysiłki, dzięki którym przyczynił się do sukcesu naukowego, a nawet finansowego Towarzystwa Literackiego im. Adama Mickiewicza (TLiAM), organizując jako jego wiceprezes w roku 1916 i 1917 – z okazji 30-lecia Towarzystwa – cykl biletowanych publicznych wykładów. Cieszyły się one ogromnym powodzeniem, o czym z entuzjazmem rozpisywali się dziennikarze lwowskich gazet. Jako pierwszy wystąpił w grudniu zaproszony z Krakowa Ignacy Chrzanowski (1866–1940), który wygłosił cztery wykłady: „Charakterystyka i wartości życiowe romantyzmu” (w dwóch częściach – 9 i 10 grudnia), „O Sienkiewiczu” (11 grudnia) oraz „O Mickiewiczu” (12 grudnia). Kolejne wykłady – Jana Kasprowicza „Z dziejów romantyki angielskiej” (24 lutego 1917 r.) oraz „Motywy przyrody w poezji angielskiej ze szczególnym uwzględnieniem Byrona” (8 marca). Wykład Józefa Kallenbacha „Zapomniany poeta” (3 marca) ze względu na spodziewane zainteresowanie przeniesiono specjalnie do wielkiej sali ratuszowej.

Nie wszystkim badaczom literatury dane było cieszyć się owocami pracy naukowej. W teczce osobowej Eugeniusza Kucharskiego zachował się skreślony jego ręką krótki życiorys¹⁵ (z datą 22 maja 1920 r.), który odkrywa tułaczkę wojenną uczonego: w 1914 r. został powołany jako oficer do armii austriackiej, po upadku twierdzy Przemyśl w marcu 1915 r. dostał się do niewoli rosyjskiej, gdzie jako jeniec blisko dwa lata spędził w Ufie. W 1917 r. został przewieziony do Orenburga, gdzie zwolniony z niewoli poświęcił się pracy dydaktycznej. W grudniu 1918 r. wrócił do Lwowa. Stefan Vrtel-Wierczyński (w DALO jako Stefan Wierczyński-Vrtel)¹⁶ (1886–1963)¹⁷ w liczącym zaledwie kilkanaście wersów *curriculum vitae* (napisanym 8 stycznia 1923 r.) pominął swój udział w wojnie w 1914 r. jako adiutant wschodniej brygady Legionów Polskich (Czachowska, Szałagan, red., 2004: t. 9, 116). Przypomniał o pracy w bibliotekach: „Przez pewien czas

¹⁵ DALO, z. 26, op. 5, spr. 1028, k. 2 recto + verso, [AUWR_UA_000_26_0_5_1028_56810&view=single&p=3](#).

¹⁶ DALO, z. 26, op. 5, spr. 246, k. 10, [AUWR_UA_000_26_0_5_246_51657&view=single&p=13](#).

¹⁷ DALO, z. 26, op. 5, spr. 246, [AUWR_UA_000_26_0_5_246_51657](#).

pracowałem w Bibliotece Baworowskich i w Bibliotece Miejskiej we Lwowie, a od r. 1915 jestem zastępcą przewodniczącego Polskiego Archiwum Wojennego”¹⁸. Równocześnie prowadził prace badawcze z bibliografii oraz historii literatury, co zaowocowało obroną doktoratu w 1915 r. W czasie wojny z Ukraińcami w 1919 r. pomagał miastu jako członek wojskowej komendy Lwowa (Śródka 1998: t. 4, 473).

U progu dwudziestolecia międzywojennego uniwersytet musiał borykać się z wieloma trudnościami, które oczywiście dzieliła polonistyka – te same czynniki oddziaływały na rozwój jej katedr i zwłaszcza na przebieg dydaktyki. Należą do nich zniszczenia spowodowane działaniami wojennymi, powszechna bieda, pogarszająca się na skutek galopującej inflacji i utraty wartości marki polskiej (przed denominacją waluty pensje profesorów nie przewyższały poborów wykwalifikowanych robotników), ubóstwo młodzieży powracającej z frontu, brak mieszkań dla szybko rosnącej rzeszy studentów, ciasnota i zbyt mała liczba sal wykładowych w starym budynku przy ulicy św. Mikołaja. Nasilający się od początku lat 20. antysemityzm oraz coraz bardziej wrogi stosunek Ukraińców do Polaków – zjawiska manifestowane przede wszystkim przez studentów – często utrudniały prowadzenie uniwersyteckiej, a więc i polonistycznej dydaktyki.

Pomimo zasygnalizowanych trudności polonistyka lwowska w dwudziestoleciu osiągnęła poziom wyższy niż jej młodsze odpowiedniczki w Wilnie, Poznaniu, Lublinie, a nawet w Warszawie. Jedynie z krakowską rywalizowała jak równy z równym, chociaż według niektórych opinii przewyższała ją pod względem analizy dzieła oraz subtelności oceny estetycznej (Folkierski, Ordęga 1945: 43).

Uczeni i ich osiągnięcia naukowe

Juliusz Kleiner

Juliusz Kleiner to bezdyskusyjnie główny filar lwowskiej polonistyki i zarazem jeden z najwybitniejszych badaczy literatury w Polsce (nie tylko międzywojennej). Już jako dziecko przejawiał wszechstronne zdolności, niezwykłą wrażliwość i fenomenalną pamięć. Studia na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Lwowskiego w latach 1904–1908 obejmowały polonistykę, germanistykę i filozofię. W 1908 r. uzyskał doktorat na podstawie trzech obszernych *Studiów o Słowackim*. Uroczysta promocja, która odbyła się

Il. 1. Juliusz Kleiner

¹⁸ DALO, z. 26, op. 5, spr. 246, k. 14, [AUWR_UA_000_26_0_5_246_51657&view=single&p=17](https://auwr.ua.edu.pl/auwr/UA_000_26_0_5_246_51657&view=single&p=17).

12 grudnia *sub auspiciis imperatoris*, odbiła się szerokim echem w całym Lwowie. W monarchii austro-węgierskiej każdego roku takim wyróżnieniem nagradzano tylko jednego, najlepszego studenta uniwersytetu. W tym samym roku uzyskał też doktorat z wyróżnieniem z germanistyki.

Do pierwszej wojny światowej Kleiner pracował jako nauczyciel w VI Gimnazjum we Lwowie (lata 1909–1915), pogłębiał studia na uczelniach w Paryżu i Berlinie (1910). W 1912 r. habilitował się na podstawie monografii *Zygmunt Krasński. Dzieje myśli*. Lata 1916–1920 spędził w Warszawie, gdzie już w 1916 r., jako trzydziestolatek, uzyskał profesurę zwyczajną i objął Katedrę Polonistyki na Uniwersytecie Warszawskim (UW). Wykładał również w stołecznym Instytucie Pedagogicznym Wolnej Wszechnicy oraz udzielał się w Towarzystwie Naukowym Warszawskim, dając tam odczyty.

W kwietniu 1920 r. wrócił do Lwowa i objął na stałe katedrę po Kallenbachu.

Il. 2. Jeden z domów dla profesorów – ul. J. Supińskiego 11 (obecnie ul. M. Kociubynskiego). Juliusz Kleiner mieszkał w nim pod numerem 11/1 podczas pobytu we Lwowie w latach 30. i w czasie wojny

Rozpoczęła się „epoka Kleinera” w dziejach polonistyki międzywojennej. O wyjątkowej pozycji uczonego świadczyła jego wieloletnia przynależność do najważniejszych w Polsce towarzystw naukowych: Towarzystwa Naukowego Warszawskiego (od 1928 r.), Polskiej Akademii Umiejętności (od 1919 r.), po drugiej wojnie stał się członkiem rzeczywistym Polskiej Akademii Nauk. We Lwowie w latach 1934–1946 był prezesem Towarzystwa Literackiego im. Adama Mickiewicza. W latach 1921–1948 należał do

redakcji „Pamiętnika Literackiego”. Jako organizator wieczorów „Pamiętnika Literackiego” (od 1934 r.) stał się animatorem życia naukowego we Lwowie. Był też członkiem Towarzystwa Naukowego w tym mieście (od 1920 r.). W 1933 r. zaproszono go w charakterze członka do świeżo utworzonej Polskiej Akademii Literatury, mimo że była ona reprezentowana głównie przez wybitnych pisarzy.

Jako jeden z czołowych humanistów reprezentował Kleiner środowisko polonistyczne w kraju i za granicą w czasie najważniejszych wydarzeń kulturalnych dwudziestolecia, na przykład w 1927 r. w Krakowie podczas uroczystego sprowadzenia prochów Słowackiego na Wawel czy w 1934 r. w Paryżu na obchodach stulecia ukazania się *Pana Tadeusza*, gdzie w obecności prezydenta Francji 14 czerwca wygłosił znakomitą francuszczyzną wykład *Mickiewicz et son épopée nationale*. Kiedy w 1935 r. odbywał się we Lwowie Zjazd Naukowy imienia Ignacego Krasickiego, jeden z dwóch największych, jakie poloniści zorganizowali w dwudziestoleciu (drugi imienia Kochanowskiego miał miejsce w 1930 r. w Krakowie), Kleiner odegrał w nim kluczową rolę – zarówno jako organizator, jak i prelegent.

Dopełnienie naukowej biografii badacza stanowią informacje o jego urlopach, także naukowych, pochodzące z rękopisów zachowanych w dwóch teczkach osobowych. Prośba o udzielenie urlopu na pobyt we Francji i Włoszech w roku 1923/24, skierowana do Rady Wydziału Filozoficznego, ujawnia ambitne plany związane z pisaniem kolejnych monografii:

Zarówno urlop, jak i pobyt w Paryżu (ewentualnie także w Berlinie) jest warunkiem koniecznym dokonania moich prac naukowych, tj. napisania t. IV monografii o Słowackim, zebrania materiałów do edukacji naukowej dzieł Słowackiego, do studiów o romantyzmie i Mickiewiczu, do monografii o Krasickim i do *Teorii badań literackich*¹⁹.

Istotnym powodem wyjazdu, na który wskazywał Kleiner, były niekompletne zbiory polskich bibliotek, niewystarczające do stworzenia ogromnych monografii. Całością dziewiętnastowiecznego piśmiennictwa dysponowały księżnice Paryża. Pomimo trudności finansowych Kleiner jeszcze trzy razy wyjeżdżał do Francji: w roku 1925/26 na jeden trymestr, w 1932/33 na dwa trymestry oraz w 1938 na trzy miesiące. Nie skorzystał jedynie z płatnego urlopu udzielonego mu na taki wyjazd przez Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego (MWRiOP) w 1935 r.²⁰

W czasie drugiej wojny, w latach 1939–1941, kiedy Lwów był pod okupacją sowiecką, Kleiner kierował jedyną Katedrą Literatury Polskiej na zrusyfikowanym Lwowskim Państwowym Uniwersytecie im. Iwana Franki (LNUiF). Od stycznia 1942 r. ukrywał się, zagrożony ze względu na żydowskie pochodzenie, w kilku miejscowościach

¹⁹ DALO, z. 26, op. 5, spr. 848, k. 104, [AUWR_UA_000_26_0_5_848_56842&view=single&p=107](#).

²⁰ DALO, z. 26, op. 5, spr. 848, k. 139, [AUWR_UA_000_26_0_5_848_56842&view=single&p=140](#).

Lubelszczyzny (o czym jeszcze będzie mowa). Od września 1944 r. mieszkał w Lublinie, gdzie wkrótce objął Katedrę Historii Literatury Polskiej na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim. Od 1948 r. mieszkał w Krakowie i prowadził zajęcia na Uniwersytecie Jagiellońskim (UJ). Do końca życia pozostawał czynny zawodowo i naukowo.

Najważniejsze badania naukowe Juliusza Kleinera ogniskowały się wokół życia i twórczości trzech wieszczów romantycznych, czego rezultatem były liczne artykuły i rozprawy, a ukoronowaniem trzy monumentalne monografie: o Krasińskim, Słowackim i Mickiewiczu. Inne kierunki tematyczne wyraźnie rysujące się na tle jego różnorodnej spuścizny to grupa prac poświęconych Ignacemu Krasickiemu, Aleksandrowi Fredrze i Johannowi W. Goethemu, całościowa historia literatury polskiej w ujęciu syntetycznym (najpierw po niemiecku, potem po polsku), prace z teorii literatury. Do tych osiągnięć należy dodać wzorcową edycję *Dzieł wszystkich Słowackiego*, współpracę edytorską z serią Biblioteka Narodowa, utworzenie wydawnictwa Badania Literackie. Wśród innych licznych publikacji znajdziemy artykuły o pisarzach tworzących po romantyzmie (np. Bolesławie Prusie, Henryku Sienkiewiczu, Stefanie Żeromskim), o Lwowie, o innych historykach literatury.

W dorobku młodego Kleinera do roku 1914, uwzględnionym w poprzednim artykule, wyróżniają się trzy osiągnięcia: 1) ogromna recenzja *Dzieł Słowackiego* w 10 tomach pod redakcją Bronisława Gubrynowicza i Wiktora Hahna pt. *Układ i tekst dzieł Słowackiego (O pierwszym krytycznym wydaniu zbiorowym dzieł poety)* z 1909 r., zwana arcyrecenzją i uznana za najlepszą pracę z teorii edytorstwa, jaka dotychczas powstała w Polsce; 2) ponad 600-stronicowa monografia *Zygmunt Krasiński. Dzieje myśli* (1912), napisana zaledwie w ciągu 6–7 miesięcy, ujawniająca niebywały talent komparatysty autora i wręcz monstrualne odczytanie w wielu literaturach europejskich (w wieku 26 lat!); 3) dwie rozprawy z teorii literatury – metodologiczny *Charakter i przedmiot badań literackich* (1913) oraz *Analiza dzieła* (1914), uznane za kolejną rewelację i przełom w badaniach dzieła literackiego.

W ciągu całego swojego życia Kleiner publikował większe i mniejsze prace poświęcone trzem wieszczom (m.in. zbiór artykułów w cyklu *Nowe studia o Słowackim* oraz książkę *Słowacki* – obie pozycje w 1938 r., książkę *Krasiński* w 1948 r.). Publikacje o Krasickim i Fredrze, zarówno napisane w dwudziestoleciu, jak i po drugiej wojnie, ukazały się jeszcze raz (nie wszystkie) w 1956 r. w książce *O Krasickim i o Fredrze. Dziesięć rozpraw*. Teksty poświęcone autorowi *Fausta* pomieścił w tomie *W kręgu Mickiewicza i Goethego* (1938). Wielkim uznaniem cieszyły się obie syntezy historii literatury polskiej. Pierwsza, napisana piękną niemieczyną, *Die polnische Literatur* ukazała się w 1929 r. Weszła w skład wielotomowego kompendium o literaturach (*Handbuch der Literaturwissenschaft*) pod redakcją Oskara Walzla. Dzieło Kleinera do dziś jest uważane za najlepsze

opracowanie literatury polskiej w obcym języku. Autor ukazał w nim dorobek naszych pisarzy jako trwały element europejskiego dziedzictwa. W 1932 r. opublikował dwutomowy *Zarys dziejów literatury polskiej*, całkiem odmienny od wersji po niemiecku, przeznaczony jako podręcznik dla studentów.

Pomnikowym osiągnięciem uczonego była edycja *Dzieł wszystkich* Słowackiego. Tom I (1924) został poprzedzony ogromnym, prawie dwustustronicowym wstępem *O metodach wydania „Dzieł wszystkich” Słowackiego*. Manfred Kridl nazwał go poematem filologicznym. Inni badacze literatury byli zgodni, że Kleiner osiągnął tutaj szczyt polskiej myśli edytorskiej i że na tym polu więcej zrobić się nie da. Z zaplanowanych 16 tomów przed wojną ukazały się tomy I–VII (utwory wydane za życia poety) oraz IX–XI (ogłoszone z rękopisów). Każdy tom, a w nim każdy utwór otrzymał imponujący aparat krytyczny autorstwa Kleinera. Inicjatywę wydania *Dzieł wszystkich* podjęto po wojnie (ukazywały się one w latach 1952–1975). Kolejną zasługą edytorską lwowskiego polonisty były wzorcowo opracowane tomiki w serii Biblioteka Narodowa. Ukazały się kolejno: *Beniowski* (1920), *Przedświt* (1920), *Nie-Boska komedia* (1921) i *Balladyna* (1922).

Ważną część spuścizny uczonego stanowią jego prace z teorii literatury. Przełomową rolę odegrała rozprawa *Historyczność i pozaczasowość w dziele literackim* (1936), w której autor zaproponował własne stanowisko metodologiczne, przeciwstawiając się jednocześnie pozytywistycznemu traktowaniu dzieła jako dokumentu historycznego, formalistom rosyjskim oraz bardzo wówczas popularnym poglądom Wilhelma Diltheya, który traktował literaturę jako zbiór metafizycznych dokumentów. W czasie wojny, kiedy musiał ukrywać się pod przybranym nazwiskiem, napisał studium *Tragizm* (druk w 1946 r.). Wkrótce po nim przygotował *Z zagadnień komizmu*. Kilkanaście prac ogłosił w 1956 r. w tomie *Studia z zakresu teorii literatury*.

Nie będzie przesadą stwierdzenie, że jako nauczyciel akademicki Kleiner zrewolucjonizował uniwersytecką dydaktykę we Lwowie, a niektóre jego postulaty uwzględnione przez Ministerstwo W RiOP okazały się nowatorskie w II Rzeczypospolitej. Wprowadził on dwustopniowe seminaria (tzw. niższe i wyższe) oraz dla pierwszych roczników specjalne zajęcia przygotowawcze z literatury, które cieszyły się nadzwyczajnym powodzeniem (na przykład na ćwiczenia wstępne w roku 1929/30 stawiło się właśnie u Kleinera ponad 800 osób [!], ale po kolokwium zostało ich 115 (Kronika UJK: 1929/30). Zainicjował cykl wzorcowych lekcji i wykładów dla nauczycieli gimnazjalnych. Zapoczątkował też bezpośredni dostęp studentów wszystkich lat do profesora (do tej pory zarezerwowany jedynie dla uczestników seminariów).

Znamienną cechą wykładów Kleinera było kierowanie uwagi słuchaczy na problemy aktualnie przez siebie badane i jeszcze niepublikowane. Kiedy pracował nad monografią Słowackiego, realizował przykładowo tematy: „Słowacki w okresie Beniowskiego”

(1919/20, 1920/21), „Twórczość Słowackiego w okresie mistycznym” (1922/23, 1923/24, 1924/25), „Słowacki w okresie »Króla-Ducha«” (1925/26). Równolegle z rozrastaniem się tomu I *Mickiewicza* prowadził wykłady: „Mickiewicz. Część I: Lata uniwersyteckie” (1928/29), „Adam Mickiewicz (c.d.): Okres twórczości młodzieńczej” (1929/30), „Mickiewicz” (1932/33 do 1935/36) oraz kolejne obejmujące dalsze etapy życia i twórczości poety. Niezależnie od tego prezentował studentom różne fazy polskiego romantyzmu, m.in. „Zawiązki romantyzmu w Polsce” (1922/23, 1923/24, 1937/38, 1938/39), „Dzieje romantyzmu polskiego” (1924/25). Wiele uwagi poświęcał Krasickiemu („Ignacy Krasicki i jego wiek”), a także syntetycznym ujęciom dziejów naszej literatury (np. „Zarys rozwoju literatury polskiej w wiekach XIX i XX”) (pełne zestawienie tytułów wykładów Juliusza Kleinera: Chrostek 2016: 502–504).

Wykłady Kleinera dla wielu słuchaczy (i autorów wspomnień) miały w sobie coś z magicznego widowiska, celebrowano je z zapartym tchem.

Wykładał z absolutną precyzją, z nieskazitelnym wykończeniem każdej frazy – zawsze z pamięci – przyznawał Tymon Terlecki:

[...] był czymś [sic!] jedynym w swoim rodzaju [...]. Kleiner mówił zawsze tak, jakby czytał z zawieszonego przed nim ekranu – bez jednej chybki, bez śladu skazy na przezroczystej architekturze całości, pojedynczego ustępu, pojedynczego zdania. [...] Było w tym coś prawie magicznego: brawura ekwilibrysty czy śpiewaka odtwarzającego trudną arię operową. (Terlecki 1999: 45–46)

Wielu zgromadzonych w „Kleinerowskiej” sali numer XIV napawało się, tak jak Artur Hutnikiewicz, atmosferą panującą podczas wykładu:

Olbrzymia sala wypełniona była zawsze po brzegi, wykłady Profesora miały swoją renomę, ściągając nie tylko tłumy studenterii, ale także wielbicieli i gości z miasta. [...] były swoistą celebracją. [...] Toteż z wysokości katedry spływały i opadały na salę słowa w rytmach, frazach, kadencjach, wyważonych w swoistym „Kleinerowskim” porządku, rozmiłowanym w inwersjach, w z lekka archaizującym toku wymowy. Tego wykładu niepodobna było zapisać, rezygnowało się już z góry z prowadzenia jakichkolwiek notatek, należało się wyłącznie poddać wielkiej, przemożnej, poetyckiej sugestii. (Hutnikiewicz 1981: 6)

Najwybitniejszy lwowski polonista przez niektórych humanistów do dziś jest uważany za największego w Polsce historyka literatury. Na tle innych polonistyk uniwersyteckich dwudziestolecia przodował Juliusz Kleiner zwłaszcza jako badacz romantyzmu, autor najlepszych monografii o Mickiewiczu, Słowackim i Krasińskim. Nieocenione zasługi położył również na polu teorii literatury, gdzie kolejne jego rozprawy wyznaczały nowe metody badania dzieła literackiego.

Jak większość profesorów nie uniknął Kleiner anegdot i żarcików na swój temat. Epitet delikatnego maminsynka, wychowanego przez nadopiekuńczą matkę, towarzyszył Kleinerowi do starości, co on sam potwierdzał, przejawiając chorobliwe wręcz przewrażliwienie na najmniejsze zmiany pogody i ledwo uchwytne różnice temperatur. Charakterystyczna sylwetka uczonego ubranego zbyt ciepło, nieodpowiednio do pogody, dobrze znana była mieszkańcom Lwowa (Tyrowicz 1991: 111).

Wilhelm Bruchnalski

Wilhelm Bruchnalski należał do tych lwowian, którzy przez całe życie nie opuszczali swojego miasta (wyjątkiem były krótkie wyjazdy w ramach delegacji naukowych). Jako uczony zadebiutował jeszcze w latach osiemdziesiątych XIX w., dlatego kolejne etapy kariery zawodowej oraz pokaźny dorobek zgromadzony do roku 1914 zostały zaprezentowane w poprzednim artykule. Obecnie warto wzbogacić te informacje o kilka faktów związanych z dwudziestolecie międzywojennym. W latach 1918–1934 po raz drugi pełnił funkcję prezesa TLiAM. Już na emeryturze, w 1934 r., zasłużony filolog ponownie został wybrany na redaktora naczelnego „Pamiętnika Literackiego” i kierował tym czasopismem do śmierci. Od 1919 r. był członkiem Towarzystwa Naukowego Warszawskiego, należał też do Towarzystwa Naukowego we Lwowie, gdzie pełnił funkcję dyrektora Wydziału Filologicznego, był jednym z założycieli Towarzystwa Ludoznawczego (prezesem i wiceprezesem), a także Polskiego Towarzystwa Historycznego.

W dwudziestolecie wkraczał Bruchnalski jako wytrawny badacz polskiej literatury średniowiecznej, największy znawca twórczości Mikołaja Reja, autor licznych prac poświęconych ulubionemu pisarzowi Mickiewiczowi i niestrudzony edytor dzieł wieszcz (zwłaszcza *Pana Tadeusza* „za 20 halerzy”, wysokonakładowego i wielokrotnie wznawianego), wytrwale eksplorujący związki poety z Galicją i recepcję jego dzieł na tych terenach. Z okresu pierwszej wojny światowej pochodzą oryginalne rozprawy, dzięki którym Bruchnalski zyskał wśród literaturoznawców opinię prekursora: *Z dziejów panegiryku w Polsce* (1917) oraz *Epistulografia i Panegiryk*, obie ogłoszone w tomie *Dzieje literatury pięknej w Polsce* (1918). Stanowiły one pierwsze w Polsce naukowe opracowanie tych odmian piśmiennictwa.

W latach 20. i 30. filolog kontynuował badania związane z Mickiewiczem, realizując ambitne zamysły komparatystyczne: dowodził związków między *Dziadami* i *Panem Tadeuszem* a powieściami François-Reného de Chateaubrianda w rozprawach *Mickiewicza „Dziady” wileńskie wobec Chateaubrianda powieści „Atala” i „René”* (1925) oraz *Paralele niektóre między „Panem Tadeuszem” a „Męczennikami” Chateaubrianda* (1936), wykazywał też podobieństwa *Konrada Wallenroda* do znanej tragedii Szekspira („*Romeo i Julia*” – „*Konrad Wallenrod*”. *Motyw pieśni porannej* – z 1928 r.). Kiedy w latach 1933–1938 ukazywało się tzw. wydanie sejmowe *Dzieł wszystkich* Mickiewicza, Bruchnalski

należał do komitetu redakcyjnego. Już w 1923 r. opracował wewnętrzny układ całości (ukazało się 16 tomów) oraz ustalił dokładne zasady edycji każdego tomu w rozprawie metodologicznej *Próba kanonu wydawniczego w zastosowaniu do zbiorowej edycji „Dzieł wszystkich” Mickiewicza*. Ustalił także obowiązującą wersję tekstu *Pana Tadeusza*, który znalazł się w 4 tomie.

Oprócz niesłabnącego zainteresowania Mickiewiczem sięgał uczony także do folkloru (np. *Jeden z niezapisanych przesądów myśliwskich i rybackich* – z 1926 r.), wracał do studiów nad literaturą staropolską (m.in. *Początki literatury polskiej a kobiety* z 1924 r., *Poetyka Jana Kochanowskiego* z 1930 r.). Hołdem złożonym Ossolineum była książka *Zakładu Narodowego im. Ossolińskich ustawy, przywileje i rzeczy dziejów jego dotyczące* (1928). Pod koniec życia ogłosił rozprawę *Parę uwag o poezji polskiej w średniowieczu i w epoce Odrodzenia tudzież o stosunku jej do poetyki i retoryki* (1937) stanowiącą syntezę jego filologicznych poglądów. Deklarował się w niej jako konsekwentny zwolennik ergocentryzmu, skupiający się w swoich wieloletnich badaniach na samym dziele literackim, a nie na życiu pisarza. Poetykę dzieła nakazywał osadzać w kontekście poetyki jego epoki, co stało się postulatem aktualnym również w naszych czasach.

Część swoich wykładów poświęcał średniowieczu i odrodzeniu, np. „Historia literatury polskiej średniowiecznej” (w latach 1920–1923), „Historia literatury polskiej wieków średnich do początku w. XVI” (1925–1928), „Dzieje literatury renesansowej w Polsce” (1919–1921). Jeden wykład dotyczył teorii literatury: „Historia i teoria wierszowania polskiego” (1922/23). Ważną rolę w nauczaniu Bruchnalskiego odgrywało zapoznanie studentów z ogólnymi prawidłami procesu historycznoliterackiego i podstawowymi pojęciami w nauczaniu literatury realizowane przez całe lata 20. i na początku lat 30. w kolejnych wykładach (m.in. „Encyklopedia umiejętności literatury”, „Wprowadzenie do studium literatury polskiej dla początkujących”, „Dzieje umiejętności literackiej obcej i polskiej”).

Jako wykładowca, według zgodnych opinii swoich studentów, usypiał słuchaczy: „Profesor Bruchnalski wykłady swoje czytał nosowym, wolnym, monotonnym głosem, powtarzając poszczególne frazy dwukrotnie, jakby dyktował” (Frantz 1972: 131) – wspominał Wiktor Frantz. Stanisław Lam zapamiętał go jako człowieka bardzo powolnego, który „nie lubił, gdy go przymuszano do terminowej pracy” (Lam 1968: 25). Chwalono go jednak za odwagę głoszenia oryginalnych poglądów oraz gruntowne opracowanie każdego tematu. Seminarium magisterskie prowadzone metodą jego mistrza Romana Pilata były dla Stanisława Łempickiego (1886–1947)²¹ doskonałą szkołą metodyczną (Łempicki 1948: 27). Nazywany we Lwowie pocziwie „Bruchnałą” znany był przede wszystkim jako wielki

²¹ DALO, z. 26, op. 5, spr. 1080, [AUWR_UA_000_26_0_5_1080_56801](#).

gadula: „Idąc ulicą, zatrzymywał każdego znajomego i mówił godzinami całymi. Zapominał, gdzie szedł i po co, czasem w ten sposób spóźniał się na wykład o dobre pół godziny, a nawet i więcej” (Lam 1968: 27). Ponieważ prawil przy tym dużo o literaturze, studenci odnosili pożytek z tych rozmów.

Korzystając w pełni z wszelkich zaszczytów przysługujących profesorowi, uważanemu we Lwowie za drugiego po Kleinerze najlepszego znawcę polskiej literatury, umiał się Bruchnalski wysoko cenić. Jeszcze przed emeryturą nie zaszczycał swoją obecnością najważniejszych w II Rzeczypospolitej wydarzeń polonistycznych – nie pojechał do Krakowa na zjazd Kochanowskiego w 1930 r., a nawet nie pojawił się na zjeździe Krasickiego w 1935 r., który we Lwowie obradował blisko jego mieszkania i na którym wyznaczono mu szczególnie honorowe miejsce. Jako człowiek nie był też łatwy w obcowaniu z bliźnimi. Powszechnie znana i szeroko opisywana przez pamiętnikarzy była niechęć do Józefa Kallenbacha (zresztą szczerze odwzajemniana), co odbijało się niekiedy na studentach (por. Wasylewski 1958: 21; Łempicki 1948: 28; Lam 1968: 26). Wieloletni konflikt z Kazimierzem Twardowskim (1866–1938)²², obfitujący w spory na zebraniach rady wydziału i niewybredne listy, sprawił, że antagonistą odmawiał mu w dziennikach godności nie tylko uczonego, ale nawet zwykłego człowieka (Twardowski 1997, cz. 1, 104, 117, 121, 133, 138, 141–143, 160, 269, 270–271). Blokował dostęp do równoległej katedry Konstantemu Wojciechowskiemu (1872–1924)²³. Swoimi recenzjami i opiniami zniszczył też karierę dobrze rokującego literaturoznawcy Henryka Biegeleisena (1855–1934) (Wasylewski 1956: 110; Lam 1968: 107–108). Z biegiem lat dowiedziono, że okłamywał wydawnictwa (np. rzekome zagubienie rękopisów zamawianego artykułu i pobieranie pieniędzy „za znaleźne”) (Lam 1968: 25–26), a nawet systematycznie wykradał cenne książki z Ossolineum:

[...] zawsze po jego odejściu dwóch lub trzech dzieł brakowało. Po wybuchu wojny światowej [pierwszej – M.C.] Józef Zaleski [...] dokonał najazdu na mieszkanie Bruchnały, a znalazłszy tam całą szafę dzieł ossolińskich, w triumfie zwiózł je do biblioteki. (Wasylewski 1956: 108)

Pomimo tych słabości (o niektórych mało kto wiedział) był Bruchnalski wysoko ceniony i lubiany przez otoczenie akademickie, a kontakty z profesorem wielu studentów wspominało po latach z rozrzewnieniem. Zmarł 6 grudnia 1938 r. we Lwowie. Został pochowany na cmentarzu Łyczakowskim.

²² DALO, z. 26, op. 7, spr. 1860, [AUWR_UA_000_26_0_5_1860_56655](#).

DALO, z. 26, op. 7, spr. 1861, [AUWR_UA_000_26_0_5_1861_56654](#).

²³ DALO, z. 26, op. 5, spr. 287, [AUWR_UA_000_26_0_5_287_51647](#).

Il. 3. Grób Wilhelma Bruchnalskiego. Cmentarz Łyczakowski (pole 13, grób nr 49)

W gronie lwowskich polonistów uniwersyteckich, którzy – podobnie jak Bruchnalski – debiutowali naukowo wiele lat przed pierwszą wojną światową, a do 1914 r. zdążyli zgromadzić znaczący dorobek, znaleźli się Bronisław Gubrynowicz (1870–1933)²⁴, Wiktor Hahn i Konstanty Wojciechowski. Należeli do najzdolniejszych uczniów Romana Pilata, toteż ich sylwetki i dokonania, przybliżone już w poprzednim artykule, tutaj zostaną jedynie wzbogacone o pewne szczegóły – zresztą niezbyt liczne, bo Gubrynowicz i Hahn niedługo po odzyskaniu niepodległości przenieśli się na inne uczelnie, a Wojciechowski zmarł przedwcześnie.

Bronisław Gubrynowicz

Bronisław Gubrynowicz wykładał we Lwowie jako docent w latach 1905–1920 (w 1920 r. przeniósł się na UW), do roku 1919 pracował także w Ossolineum²⁵. Po roku 1914 kontynuował zaprezentowane już w rozprawie habilitacyjnej (1904) badania nad powieścią polską w czasach Stanisława Augusta, co zaowocowało w 1918 r. opracowaniem rozdziału *Powieść polska do połowy XVIII stulecia* opublikowanego w zbiorowych *Dziejach literatury pięknej w Polsce*. Przygotował również wydanie *Mikołaja Doświadczyńskiego przypadków* Krasickiego w serii Biblioteka Narodowa, które ukazało się już

²⁴ DALO, z 26, op. 5, spr. 520, [AUWR_UA_000_26_0_5_520_52200](#).

²⁵ DALO, z. 26, op. 5, spr. 520, k. 19 recto, [AUWR_UA_000_26_0_5_520_52200&view=single&p=21](#).

w okresie warszawskim (1921). Poglębiał wieloletnie zainteresowania Słowackim (opracowanie *Mazepy* również w serii Biblioteka Narodowa – 1924). Powracał też do twórczości Kazimierza Brodzińskiego, któremu poświęcił rozprawę doktorską (1892). W 1921 r. we Lwowie ogłosił monografię *Kazimierz Brodziński. Życie i dzieła. Cz. I, 1791–1821*. Należy ona do najważniejszych prac w dorobku uczonego, który rejestruje w niej z imponującą dokładnością biografię poety, ale tylko do roku 1817, nie uwzględniając nawet przełomowego głosu Brodzińskiego w sporze romantyków z klasykami.

Obok pracy naukowej zasłużył się Gubrynowicz jako edytor wybitnych dzieł polskiej literatury (pochodził z zasłużonej rodziny księgarzy). Członkostwo w towarzystwach naukowych (m.in. w TLiAM, Towarzystwie Ludoznawczym we Lwowie, Towarzystwie Naukowym Warszawskim, Akademii Umiejętności w Krakowie), praca w redakcjach czasopism (w 1926 r. założył „Ruch Literacki”) oraz liczne odczyty publiczne uczyniły z filologa jednego z najaktywniejszych popularyzatorów wiedzy zarówno we Lwowie, jak i na prowincji. Zmarł 6 maja 1933 r. we Lwowie. Został pochowany na Starym Cmentarzu w Zagórzu.

Jako literaturoznawca wysoko oceniany przez mu współczesnych doczekał się Gubrynowicz wiele lat po śmierci bardziej powściągliwych recenzji swojego dorobku. Piękne świadectwo wystawił mu kiedyś Stanisław Wasylewski:

W szkole Romana Pilata i Bronisława Kruczkiewicza posiadał wszystkie zasady filologicznej krytyki tekstu. Wyszkołił się w sztuce czytania rękopisów, lata studiów nad Słowackiego duktem nauczyły go perfekcji w tej mierze. (Wasylewski 1958: 40)

U schyłku XX w. Jerzy Starnawski chwalił wprawdzie sumienność i drobiazgowość, ale jednocześnie upominał się o wartości estetyczne w literaturze: „Traktował utwory badane jako przedmiot szczegółowego oglądu, anatomizował je, nie wkraczając w sferę artyzmu” (Starnawski 1997: 108).

Wiktor Hahn

Wiktor Hahn, nazywany słusznie tytanem pracy, pozostawił ogromną bibliografię liczącą około 1200 pozycji (Starnawski 1997: 119, przyp. 52) (samo zestawienie za lata 1892–1931 obejmuje „wszystkich pozycji 352, jako też ponad 400 recenzji i sprawozdań”²⁶, czyli ponad 750 tekstów naukowych). Do 1945 r. mieszkał we Lwowie, gdzie przeżył obie wojny, ale od 1921 r. kierował katedrą w Lublinie. Do roku 1924/25 wykładał też na Uniwersytecie Jana Kazimierza oraz pozostawał na etacie nauczyciela języka polskiego, łacińskiego i greckiego w jednym z lwowskich gimnazjów, „dzieląc życie między męczące go zajęcia szkolne a umiłowane studia polonistyczne” (Łempicki 1948: 88). Po

²⁶ DALO, z. 26, op. 5, spr. 360, k. 22 recto + verso, [AUWR_UA_000_26_0_5_360_51632&view=single&p=25](https://auwr.ua.edu.pl/auwr/ua/000_26_0_5_360_51632&view=single&p=25).

drugiej wojnie światowej zamieszkał w Warszawie, gdzie pracował jako docent na stołecznym uniwersytecie.

O pracowitych dla Hahna latach pierwszej wojny światowej wspominałem we wcześniejszej części artykułu. Kontynuował wówczas również badania nad literaturą staropolską – w 1918 r. opublikował studium *Rozwój poezji dramatycznej w Polsce. Cz. I. W epoce przedrozbiorowej*. W dwudziestoleciu nie rozstawał się z twórczością ulubionego poety, Słowackiego, m.in. opracował dramat *Mindowe* w serii Biblioteka Narodowa (1921 i 1924). W tej samej serii przygotował edycje aż pięciu powieści Kraszewskiego: *Budnik* (1923), *Powrót do gniazda* (1923 i 1928), *Dziecię Starego Miasta* (1924 i 1928), *Historia o Janaszu Korczaku i o pięknej miecznikównie* (1924) oraz *Morituri* (1925), a także powieść Józefa Korzeniowskiego *Karpaccy górale* (1923 i 1928).

Największą jednak pasją Hahna było tworzenie wszelkiego rodzaju bibliografii (habilitację z historii literatury polskiej uzyskaną w 1907 r. rozszerzył już jako profesor nadzwyczajny na bibliografię i bibliotekoznawstwo). Będąc autorem wielu zestawień bibliograficznych (z międzywojennych m.in. rocznicowej bibliografii Stanisława Staszica z 1928 r., bibliografii Wergiliusza w Polsce – 1930–1931, bibliografii Horacego w Polsce – 1936), stawał się uczony twórcą nauki o bibliografii. Summę swoich bibliograficznych przemyśleń zawarł w książce *Bibliografia bibliografii polskiej* (1921). Wybitnym osiągnięciem edytorskim Hahna była wieloletnia pomoc Kleinerowi w wydawaniu *Dzieł wszystkich* Słowackiego – zarówno tomów przedwojennych, jak i kompletnego powojennego wydania 17 tomów (jedynie tom ostatni został po śmierci filologa uzupełniony przez jego syna Kazimierza i Halinę Gacową). Bardzo istotny wkład wniósł również do tzw. wrocławskiej edycji *Dzieł* Słowackiego z 1952 r. pod redakcją Juliana Krzyżanowskiego.

Jako filolog polski i zarazem klasyczyni cieszył się Hahn w dwudziestoleciu opinią najlepszego znawcy łaciny i greki oraz obu starożytnych literatur wśród polonistów II Rzeczypospolitej. Stanisław Łempicki nazywał go „kopalnią wszelkich wiadomości” (Łempicki 1948: 88).

A jednak zawsze pozostawał skromnym człowiekiem, nie upominał się nigdy o uznanie swoich zasług, dlatego pod koniec jego życia koledzy z UW wyrobili mu w dowód wszystkich osiągnięć tytuł profesora zwyczajnego (zebrali dorobek naukowy Hahna i wdrożyli postępowanie w sprawie nadania tytułu) (1956), dzięki czemu ostatnie trzy lata mógł przeżyć z godziwej pensji zamiast z bardzo skromnej emerytury.

Konstanty Wojciechowski

Konstanty Wojciechowski dał się poznać przed 1914 r. nie tylko jako znakomity uczony, najlepszy znawca powieści polskiej, ale też jako wybitny dydaktyk i autor wielu popularnych podręczników szkolnych. Po uzyskaniu doktoratu u Romana Pilata (1895), a następnie habilitacji (1905) prowadził wykłady na macierzystym uniwersytecie jako

docent (od 1904/05), później profesor nadzwyczajny (od 1916) i zwyczajny (od 1920), ale bez katedry, na godzinach zleconych. Ze względów finansowych do końca życia pracował również w gimnazjach w Stryju oraz we Lwowie, najpierw w charakterze nauczyciela (od 1895), później także dyrektora III i VI Gimnazjum (od 1907 r.). Jako pedagog i dyrektor nazywany był „wyjątkową indywidualnością”, uważany za człowieka, który „łączył w sobie zalety zarówno wybitnego naukowca, jak i wypróbowanego praktyka” (Skulski 1949: 31). Niestety, świetnie rozwijającą się karierę przerwała przedwczesna śmierć.

Jako polonista zasłużył się na kilku obszarach działalności: w roli historyka literatury (wybitne studia nad powieścią, liczne prace komparatystyczne oraz poświęcone literaturze polskiego oświecenia), edytora i popularyzatora twórczości znanych polskich pisarzy oraz autora syntez dziejów literatury i podręczników adresowanych do szerokich rzesz czytelników.

W dorobku komparatysty, oprócz szeregu wcześniejszych artykułów, znalazła się obszerna rozprawa „*Pan Tadeusz*” Adama Mickiewicza a romans Waltera Scotta wydana w 1919 r. Józef Kallenbach, recenzujący dorobek Wojciechowskiego w związku z planowaną nominacją na profesora zwyczajnego, dowodził nowatorstwa autora w portretowaniu – jak to podkreślił – jednego z najciekawszych zagadnień w literaturze polskiej. Badając wpływ Scotta na Mickiewicza, Wojciechowski ustrzegł się pogoni za „śladami wpływów”, wykazał m.in. także „umiejętność wnikania w ewolucję techniki powieściowej, zanim jeszcze zjawilo się klasyczne dzieło Dibeliusa o technice romansu angielskiego [...]”²⁷.

Nieobce Wojciechowskiemu były tajniki powieści nowszej, o czym przekonują wydane po roku 1914 prace o Sienkiewiczu: *Protoplasta Zagłoby* (1916), *Żywiół subiektywny w „Trylogii” Sienkiewicza* (1917), *Wojsko polskie u Sienkiewicza* (1919). Owocem wieloletnich badań nad dziejami powieści stały się dwie monografie tego gatunku. O pierwszej, zatytułowanej *Rozwój powieści w Polsce od r. 1776–1830* (pomieszczonej w tomie 2 zbiorowych *Dziejów literatury pięknej w Polsce* z 1918 r.), Kallenbach pisał jako o pracy „jędrnej i sumiennej”, której autor udowodnił, „że jest świetnym znawcą powieści polskiej w jej historycznym rozwoju na szerokim tle porównawczym literatury europejskiej”²⁸. Druga książka *Historia powieści w Polsce. Rozwój typów i form romansu polskiego na tle porównawczym* ukazała się we Lwowie w 1925 r., już po śmierci Wojciechowskiego.

Pokłosiem współpracy z serią Biblioteka Narodowa były wzorcowe edycje kilku powieści przygotowane przez Wojciechowskiego: *Malwina, czyli domysłność serca* Marii

²⁷ DALO, z. 26, op. 5, spr. 287, k. 28 recto, [AUWR_UA_000_26_0_5_287_51647&view=single&p=32](#).

²⁸ DALO, z. 26, op. 5, spr. 287, k. 26 verso + 27 recto, [AUWR_UA_000_26_0_5_287_51647&view=single&p=31](#).

Wirtemberskiej (1920), *Spekulant* i *Kollokacja* Józefa Korzeniowskiego (obie w 1920), *Stara baśń* Józefa Kraszewskiego (1922) i *Listopad* Henryka Rzewuskiego (1923).

Przybliżał także Wojciechowski czytelnikom życie i twórczość wybitnych polskich pisarzy w książkach popularnonaukowych. Po Kochanowskim, Słowackim, Krasińskim, Skardze i Prusie przyszła w 1914 r. kolej na Krasickiego (*Ignacy Krasicki. Życie i dzieła*). W 1917 r. ukazał się *Henryk Sienkiewicz*, natomiast w 1922 r. bardziej rozbudowana wersja, adresowana do studentów, pt. *Ignacy Krasicki*. Książki Wojciechowskiego budziły niekłamany podziw wśród współczesnych (dla Stanisława Lema były „najlepszymi rozprawami o tych pisarzach” [Lam 1968: 30]), a także uznanie naukowych autorytetów.

Darem, za który szczególnie ceniono Wojciechowskiego, była umiejętność operowania po mistrzowsku dwoma zupełnie różnymi stylami: pełnym precyzji, jasnym i logicznym w pracach naukowych, a prostym, obrazowym, niezwykle ciekawym w popularnych książkach dla czytelników, w podręcznikach i wypisach z literatury. Jako jeden z nielicznych umiał pisać o sprawach trudnych i naukowych w sposób bardzo przystępny i zajmujący. Zapamiętano go jako człowieka dowcipnego, energicznego, błyskotliwego oraz bardzo pracowitego (Kleiner nazywał go człowiekiem epoki pozytywizmu).

Zmarł 16 lipca 1924 r. we Lwowie. Został pochowany na cmentarzu Łyczakowskim.

Il. 4. Grobowiec Konstantego Wojciechowskiego.
Cmentarz Łyczakowski (pole 27, grób nr 339)

Jan Kasprowicz

Jan Kasprowicz zamyka grono wykładowców lwowskiej polonistyki, których młodość i lata średnie przypadły na epokę Młodej Polski. W roku 1914 miał już za sobą burzliwy okres życia, kiedy znany ze swoich licznych epizodów w nocnych lokalach przewodził lwowskiej cyganerii. Jeden z najlepszych wówczas polskich poetów, a przy tym dostoyny profesor Uniwersytetu Lwowskiego (w 1908 r. powołano dla niego katedrę, chociaż nie miał habilitacji; w 1909 r. został profesorem nadzwyczajnym, a w 1912 r. zwyczajnym), miał na swoim koncie bogaty dorobek literacki oraz imponujące zasługi translatorskie: przełożył twórczość Ajschylosa i Eurypidesa, pisarzy angielskich (utwory Williama Szekspira, George’a Byrona, Percy’ego Shelleya, Johna Keatsa), francuskich (Arthura Rimbauda), niemieckich (Johanna Goethego, Friedricha Schillera, Heinricha Heinego, Gerharta Hauptmanna), włoskich (Gabriele’a D’Annunzia), norweskich (Henrika Ibsena). Nieco mniejszą rolę odgrywała w życiu Kasprowicza praca naukowa – dał się jednak poznać i od tej strony jako autor interesujących publikacji o poetach polskich XIX i początku XX w. oraz pisarzach angielskich i niemieckich.

W czasie pierwszej wojny światowej nadal prowadził Katedrę Historii Literatury Porównawczej, aktywnie działał w licznych towarzystwach naukowych. Jeszcze w czasach zaborów zasłynął we Lwowie z działalności popularyzatorskiej. Kontynuował ją w czasie wojny. Jak już wcześniej zaznaczyłem, na jego odczyty w 1917 r. o pisarzach przychodziły tłumy słuchaczy.

Dostał też Kasprowicz w swojej pracy akademickiej najwyższych godności: w roku 1921/22 sprawował funkcję rektora UJK, w kolejnym – prorektora. Chociaż w dwudziestoleciu krótko był związany z polonistyką lwowską (faktycznie prowadził wykłady do roku 1922/23), znacząco podnosił jej rangę oraz prestiż całego uniwersytetu, a nawet całego miasta. Kiedy w 1919 r. zaproponowano mu katedrę w Poznaniu, zarówno środowisko akademickie, na czele z profesorem Twardowskim (Jadczak 1993: 624), jak i władze Lwowa wiele zrobiły, by zatrzymać wybitnego poetę, dla którego nowa perspektywa wydawała się interesująca. Wedle zapewnień Marii Kasprowicz (1892–1968)²⁹ „Janek był znużony jednostajnością tych samych wciąż wrażeń. [...] Tu we Lwowie nie mam już nic do roboty – mawiał nieraz, prawie z gniewem” (Kasprowiczowa 1932: t. 2, 432). W 1920 r. uroczysta delegacja miejska z prezydentem na czele odwiedziła Kasprowiczów i poprosiła, „aby raczył przyjąć malowniczą parcelę koło parku” (Kasprowiczowa 1932: t. 2, 433), spełniając tym samym dawne marzenie filologa i zatrzymując go we Lwowie.

Od 1922 r. chorował i więcej przebywał w Harendzie koło Zakopanego niż we Lwowie. Zachowały się w dokumentach personalnych kolejne pisma Kasprowicza do

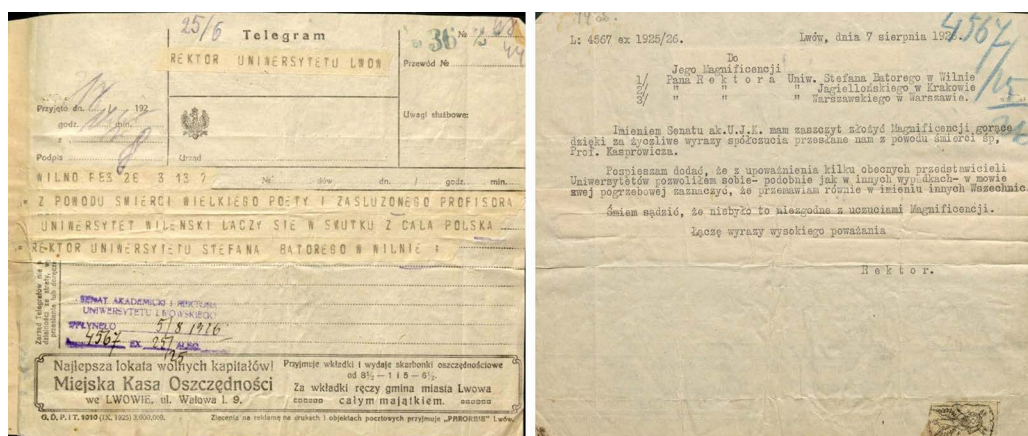
²⁹ DALO, z. 26, op. 5, spr. 2273, [AUWR_UA_000_26_0_5_2273_74636](#).

Ministerstwa WRiOP, w których prosi o urlop zdrowotny³⁰, następnie o kolejny urlop, wreszcie 6 listopada 1924 r. o przeniesienie go w stan spoczynku³¹.

Dzień po śmierci Kasprowicza (2 sierpnia 1926 r.) pod przewodnictwem rektora Józefa Siemiradzkiego (1858–1933)³² odbyło się żałobne posiedzenie profesorów uniwersytetu³³, natomiast 30 listopada zorganizowano akademię ku czci pisarza i uczonego³⁴, podczas której „pięknie przemawiał Kleiner, dając syntezę twórczości Kasprowicza” (Twardowski 1997: cz. 2, 278).

II. 5. Poświadczenie Starostwa Nowotarskiego o śmierci Jana Kasprowicza (1926)

II. 6. Telegram kondolencyjny rektora Uniwersytetu im. Stefana Batorego w Wilnie w imieniu społeczności uniwersyteckiej (1926)

Kasprowicz został pochowany na cmentarzu w Zakopanem.

³⁰ DALO, z. 26, op. 5, spr. 812, k. 69, 71, [AUWR_UA_000_26_0_5_812_56849&view=single&p=70](#).

³¹ DALO, z. 26, op. 5, spr. 812, k. 76, [AUWR_UA_000_26_0_5_812_56849&view=single&p=77](#).

³² DALO, z. 26, op. 5, spr. 1709, [AUWR_UA_000_26_0_5_1709_70567](#).

³³ DALO, z. 26, op. 5, spr. 812, k. 88, [AUWR_UA_000_26_0_5_812_56849&view=single&p=89](#).

³⁴ DALO, z. 26, op. 5, spr. 812, k. 96, 98, [AUWR_UA_000_26_0_5_812_56849&view=single&p=97](#).

Eugeniusz Kucharski

Eugeniusz Kucharski, najlepszy w międzywojennej Polsce znawca Fredry i nowatorski teoretyk literatury, twórca własnej metodologii badania dzieła, uchodził w latach 30. we Lwowie za drugiego po Kleinerze literaturoznawcę. A jednak przez całe życie unikał rozgłosu, nie piastował na uniwersytecie żadnych funkcji i nie przyjmował odznaczeń. Wolał pozostawać w cieniu.

Urodził się w Drohobyczu w biednej wielodzietnej rodzinie robotniczej. Po ukończeniu gimnazjum w Samborze studiował w latach 1902–1906 we Lwowie u znakomitych profesorów: filologię polską pod kierunkiem Pilata (był jednym z jego ostatnich seminarzystów), także Kallenbacha i Bruchnalskiego, romanistykę pod opieką Edwarda Porębowicza (1862–1937)³⁵ i filozofię u Twardowskiego. W roku 1907 i 1908 dzięki otrzymanemu stypendium uzupełnił edukację humanistyczną w Rzymie, Florencji, Wenecji i Paryżu. Publikował prace naukowe od roku 1906 – do wybuchu pierwszej wojny znalazły się w jego dorobku rozprawy przede wszystkim dotyczące twórczości Fredry, ale także okazjonalne odwołania do Słowackiego, Krasińskiego, nawet Wojciecha Bogusławskiego, a z nowszych pisarzy – do Kazimierza Zawistowskiej. W 1909 r. doktoryzował się na podstawie dysertacji *Romantyzm w komediach Fredry*. Jak już wiadomo, lata wojennej tułaczki nie sprzyjały pracy naukowej Kucharskiego. Przymusowy dwuletni (1915–1917) pobyt w Ufie okazał się jednak dla polonisty inspirujący: zbiory miejscowej biblioteki zrodziły w nim zainteresowanie literaturą staroruską, którą badał do końca życia.

Po powrocie do Lwowa kontynuował studia nad Fredrą, co zaowocowało habilitacją w 1921 r. na podstawie książki *Fredro a komedia obca. Stosunek do komedii włoskiej*. Przez te wszystkie lata doświadczał Kucharski tułaczki nauczyciela po szkołach realnych i gimnazjach, najpierw na prowincji (w Tarnopolu i Stanisławowie), później we Lwowie (w II Szkole Realnej). Od roku 1921 wykładał na UJK, ale jako słabo opłacany docent na godzinach zleconych, wobec czego aż do uzyskania katedry i tym samym stabilizacji materialnej pracował w XII Gimnazjum (1921–1927). Lektura dokumentów zgromadzonych w teczce osobowej Kucharskiego ujawnia znaczne trudności związane zarówno z zatwierdzaniem przez Ministerstwo WRiOP jego kolejnych awansów naukowych (starania o profesurę nadzwyczajną trwały od 1923 do 1928 r.³⁶, o profesurę zwyczajną od 1932 do 1935 r.³⁷), jak i powoływaniem nowej katedry (utrzymaniem zwolnionej po Kasprowiczu). Korespondencję prowadzoną w tych sprawach między Radą Wydziału

³⁵ DALO, z. 26, op. 5, spr. 1544, [AUWR_UA_000_26_0_5_1544_56729](#).

³⁶ DALO, z. 26, op. 5, spr. 1028, k. 40, 41, 44–46, 63, 68, 78–79, 88–90, 104, [AUWR_UA_000_26_0_5_1028_56810&view=single&p=40](#).

³⁷ DALO, z. 26, op. 5, spr. 1028, k. 149, 153–156, 164, 167, 170, [AUWR_UA_000_26_0_5_1028_56810&view=single&p=147](#).

Humanistycznego UJK a Ministerstwem WRiOP omawiam szerzej w monografii o polonistyce lwowskiej (Chrostek 2016: 140–143).

Na lata 20. przypada największa aktywność naukowa i zarazem najwybitniejsze osiągnięcia Kucharskiego. Ujawniły się one w trzech obszarach: 1) twórczość Fredry, 2) teoria literatury, 3) piśmiennictwo staroruskie (zwłaszcza onomastyka) i średniowieczne teksty polskie.

Rezultatem stale pogłębianych studiów nad Fredrą były zarówno kolejne artykuły (np. *Źródła i podniety niektórych pomysłów i wątków fredrowskich* z 1920 r., *Epoka Fredry i jej wizerunek w komedii (1815–1848)* z 1922 r. czy najważniejsza po habilitacji rozprawa *Chronologia komedii i niektórych pomniejszych utworów Al. Fredry* z 1923), jak i znakomicie opracowane wydania komedii (w serii Biblioteka Narodowa ukazały się *Śluby panieńskie* – 1920, *Zemsta* – 1920 i *Pan Jowialski* – 1921). Bruchnalski i Kleiner zaliczali te wydania „do najlepszych opracowań literacko-naukowych, jakie posiada nasza literatura”³⁸.

Ukoronowaniem studiów nad Fredrą okazała się znakomita edycja *Pism wszystkich*, która powstawała w Wydawnictwie Ossolineum. Inicjatorem był ówczesny jego dyrektor Ludwik Bernacki (1882–1939), który nie miał wątpliwości, by realizację tego przedsięwzięcia powierzyć Kucharskiemu. Z planowanych ośmiu tomów ukazało się w latach 1926–1927 sześć. Zawierają one wszystkie komedie, ale zabrakło obszernego aparatu krytycznego (niewydany tom 8), który musiał czytelnikom zrekompensować świetnie napisany *Życiorys literacki* rozpoczynający tom 1. Kleiner nazywał ten wstęp o rozmachu monografii „arcydziełem biografii i charakterystyki literackiej”³⁹, opiniując dorobek Kucharskiego przed nominacją na profesora nadzwyczajnego. Do czasu publikacji *Pism wszystkich* Fredry pod redakcją Stanisława Pigonia i Krystyny Czajkowskiej edycję Kucharskiego uznawano za najważniejszą. Po roku 1927 uczony nieoczekiwanie zrezygnował z dalszych badań twórczości Fredry, co mogło mieć związek z szeroko zakrojoną kampanią Tadeusza Boya-Żeleńskiego (1874–1941)⁴⁰ (por. Tyrowicz 1991: 113; Frantz 1972: 133–134; Chrostek 2016: 139–140), który w felietonach, a później w książce *Ob-rachunki fredrowskie* (1934) deprecjonował dokonania Kucharskiego.

Początki zainteresowania Kucharskiego teorią literatury przypadają na rok 1923, kiedy opublikował we Lwowie rozprawę *O metodę estetycznego rozbioru dzieł literackich*. Przedstawione w niej poglądy rozwijał zarówno w kolejnych artykułach teoretycznych, jak i w opracowaniach konkretnych utworów. Wartościowe i oryginalne postulaty na temat teorii dzieła literackiego pozostają rozproszone po licznych recenzjach cudzych

³⁸ DALO, z 26, op. 7, spr. 903, k. 55.

³⁹ DALO, z. 26, op. 5, spr. 1028, k. 90, [AUWR_UA_000_26_0_5_1028_56810&view=single&p=89](#).

⁴⁰ ALNUIF, z. P_119, op. 1, spr. 19, [AUWR_UA_001_P_119_0_1_19_53884](#).

tekstów. Część ogłaszał w oddzielnych rozprawach, z których najważniejsze to *Komizm* (1923), *Kompozycja literacka. Jej istota i badanie* (1928), *Poetyka noweli* (1936 – jedno z pierwszych w Polsce teoretycznych ujęć tego gatunku), *Teoria literatury a metoda badań literackich* (1936 – *credo* metodologiczne Kucharskiego). W swoich oryginalnych, pionierskich w dwudziestolecie poglądach⁴¹ odrzucał pozytywistyczny historyzm, negował naturalistyczny determinizm (wpływ rasy, środowiska i momentu historycznego na literaturę), przekonując, że te wszystkie czynniki w jednakowym stopniu mogą oddziaływać zarówno na geniusza, jak i na grafomana, zatem nie od nich zależy kształt artystyczny dzieła. Wbrew poglądom Diltheya umieszczał dzieło (fakt artystyczny) w centrum zainteresowań. Wprowadził własną systematykę gatunków literackich oraz zlikwidował dualizm treści i formy.

Studia nad początkami piśmiennictwa polskiego, a nawet nad dziejami Polski i sąsiadujących ziem ruskich z czasów przedpiśmiennych wyznaczały trzeci obszar naukowych eksploracji Kucharskiego. Dzieła literackie czy w ogóle najstarsze zapiski prowadziły do konstatacji etnologicznych i etnograficznych, do badań onomastycznych języka dawnych Słowian, do dociekań historycznych, słowem – kierowały uczonego w rejony zazwyczaj nieznane filologom. Łącząc pasję lingwisty i geografa, odbywał wiele podróży, prowadził w terenie obserwacje topograficzne i onomastyczne, sporządzał plany, mapy i wykresy. Warto przypomnieć tytuły ważniejszych prac poświęconych najdawniejszym polskim zabytkom: *Polska w zapisce karolińskiej zwanej niewłaściwie „Geografem bawarskim”* (1925), *Co oznacza nazwa „Selencia” w „Kronice” Galla-Anonima?* (1926), *„Pani zabiła pana” jako zabytek średniowiecznej poezji dworskiej* (1931), *Tak zwana Passio Sancti Adalperti a św. Brunon z Kwerfurtu* (1931), gdzie autor udowadnia, że pierwszym pisarzem polskim był Bruno z Kwerfurtu, a nie Gall Anonim.

Oprócz zainteresowania Fredrą pisał Kucharski okazjonalnie o innych komedio-pisarzach, zarówno rodzimych (*W. Bogusławskiego „Spazmy modne”* – 1926), jak i zagranicznych (*Molier (W trzechsetną rocznicę urodzin)* – 1922). Sięgał do twórczości romantyków, np. Słowackiego (*Glosy do „Kordiana”* – 1920, *Jabłoń z gwiazd w „Anhelim”* – 1921) i Malczewskiego (*Kilka uwag o życiu i pismach A. Malczewskiego* – 1923), zainteresował się dramatem Wyspiańskiego (*Wernyhora i złoty róg. Interpretacja symbolów „Wesela”* – 1932).

Jako wykładowca oferował Kucharski studentom niezwykle urozmaicony zestaw zagadnień. Prezentował oczywiście twórczość Fredry, m.in. „Aleksander Fredro. Życie i twórczość na tle epoki 1793–1823” (1921/22), „Aleksander Fredro – życie i twórczość po roku 1825” (1924/25, 1926/27). Systematycznie rozwijał problematykę związaną zarówno

⁴¹ Syntetyczne omówienie poglądów E. Kucharskiego na teorię dzieła literackiego zob. A. Hutnikiewicz (1986: 15–25).

z epoką romantyzmu, jak i z samym Mickiewiczem, by wymienić przykładowo „Mickiewicz i romantyzm przed rokiem 1831” (1929/30), „Preromantyzm polski na tle porównawczym” (1938/39). Jako jedyny poprowadził wykład o Norwidzie: „Cyprian Norwid: życie i twórczość po roku 1848” (1924/25, 1926/27). Ewenementem były nieznane tradycyjnej polonistycznej dydaktyce wykłady monograficzne poświęcone pisarzom mniejszego formatu, np. „Antoni Malczewski. Życie i twórczość” (1930/31, 1936/37) czy „Tzw. grupa ukraińska w dobie romantyzmu” (1935/36). Podobnie niespotykanym pomysłem było wprowadzenie do programu Stanisława Wyspiańskiego: „Stanisław Wyspiański. Życie i twórczość literacka” (1934/35), „Stanisław Wyspiański. Życie i twórczość literacka po roku 1898” (1935/36). Nie można zapominać o wykładach z teorii literatury – poświęconych zarówno poszczególnym gatunkom (jak choćby „Powieść: rozwój i teoria rodzajów powieściowych na tle ogólnoporównawczym” – 1926/27), rodzajom („Teoria i analiza dramatu” – 1928/29, „Teoria i analiza epiki” – 1928/29 i 1929/30, „Teoria i analiza liryki” – 1935/36), jak i szerszym zagadnieniom ogólnym (np. „Teoria literatury. Cz. I. Formy literackie” – 1932/33 i 1933/34).

Na seminariach i wykładach Kucharski postrzegany był przez studentów jako przeciwieństwo Kleinera. Znany ze zwięzłych wypowiedzi (także pisanych, gdzie na niewielu stronach rozprawy umiał przedstawić wyczerpująco zagadnienie rozległe i skomplikowane). Forma wykładów mogła niektórych zniechęcać – Wiktor Frantz zapamiętał profesora kaszlącego, chrząkającego i pociągającego nosem – ale treść rekompensowała wszelkie niemiłe doznania: „[...] podejście do tematu było nowe, świeże, zaskakujące i na pewno kontrowersyjne. Naukowe wystąpienia Kucharskiego były zawsze oryginalne i zawsze spotykały oponentów” (Frantz 1972: 133). Społeczności lwowskiej dał się zapamiętać jako mężczyzna „niski, przystojny”, znany z nocnego trybu życia: „miłośnik nocnych spacerów (pracujący zawsze późnymi wieczorami i nocą)” (Łempicki 1948: 151).

W latach 1939–1941 w sowieckim uniwersytecie wykładał Kucharski we wspólnej katedrze literaturoznawczej kierowanej przez Kleinera. Pracował w tym czasie nad dwutomową *Teorią literatury* (*Formy literackie* i *Rodzaje literackie*). Jako jeden z ostatnich polskich profesorów opuszczał Lwów w 1946 r. Zamieszkał w Toruniu, gdzie na uniwersytecie kierował Katedrą Teorii Literatury i Literatury Porównawczej. Jego ostatnia praca, obszerna (ponad 300 stron) analiza *Pierwszego Latopisu ruskiego*, nigdy nie doczekała się publikacji. W 1950 r. przeszedł na emeryturę. Załamany po samobójczej śmierci żony (w dniu wyjazdu z ukochanego Lwowa wyskoczyła z okna kamienicy) zmarł w 1952 r.

Kazimierz Kolbuszewski

Kazimierz Kolbuszewski, w latach 30. kierownik jednej z trzech katedr historii literatury na Uniwersytecie Jana Kazimierza, pochodził z rodziny chłopskiej. Urodził się w Przemyślu jako Kazimierz Kobzdaj, później przyjął nazwisko Kolbuszewski. Po

Il. 7. Kazimierz Kolbuszewski
(1931)

maturze uzyskanej w Gimnazjum św. Anny w Krakowie rozpoczął studia na Wydziale Filozoficznym UJ (1902/03), które kontynuował we Lwowie w latach 1903–1906. Tutaj ukończył polonistykę i germanistykę. Jak sam zaznaczył w zachowanym w jego teczce personalnej *curriculum vitae*, uczyli go znakomici profesorowie – literatury polskiej Pilat, Piotr Chmielowski (1848–1904) (należał do ostatnich studentów, którzy słuchali ich wykładów), Kallenbach i Bruchnalski, literatury niemieckiej Ryszard Werner (niem. Richard Werner) (1854–1913)⁴². Doktorat uzyskał w 1909 r., habilitację (na podstawie monografii *Postyllografia polska XVI i XVII wieku*) w 1921 r. Do tego czasu pracował jako nauczyciel w szkołach średnich:

[...] w r. 1906 objąłem zajęcia zastępcy nauczyciela w gimnazjum II we Lwowie, w roku następnym zamianowany zostałem rzeczywistym nauczycielem w Stryju, w 1908 rzeczywistym nauczycielem w gimnazjum IV we Lwowie [...]⁴³.

Jednocześnie pracował w Gimnazjum im. A. Mickiewicza (od 1908 r.), ucząc języka polskiego i niemieckiego. Po uzyskaniu *venia legendi* rozpoczął wykłady na uniwersytecie. W życiorysie naukowym pochwalił się również studiami zagranicznymi odbytymi w roku 1912/13 w Niemczech i we Francji:

[...] wyjechałem do Berlina i tu uczęszczałem na wykłady [...] prof. Brücknera, również tu zabrałem się do studiów przygotowawczych o postyllach polskich [...]; studia te prowadziłem w Berlinie [...], we Wrocławiu, w Dreźnie, w Hall, w Lipsku, a następnie w Paryżu [...]⁴⁴.

Zainteresowania naukowe Kolbuszewskiego koncentrowały się głównie na literaturze staropolskiej (zwłaszcza czasów reformacji) oraz piśmiennictwie związanym z konfederacją barską. W dorobku uczonego zebrany do roku 1914 znalazły się także wartościowe artykuły okolicznościowe, np. z okazji setnej rocznicy urodzin Słowackiego

⁴² DALO, z. 26, op. 5, spr. 241, [AUWR_UA_000_26_0_5_241_51659](#).

⁴³ DALO, z. 26, op. 5, spr. 905, k. 28 recto, [AUWR_UA_000_26_0_5_905_56829&view=single&p=30](#).

⁴⁴ DALO, z. 26, op. 5, spr. 905, k. 28 recto, [AUWR_UA_000_26_0_5_905_56829&view=single&p=30](#).

(*Czasy barskie w poezji Słowackiego oraz Ludwika Śniadecka w rzeczywistości i w poezji Słowackiego* – oba z 1909 r.), następnie Krasińskiego (komparatystyczna rozprawa *Zygmunta Krasińskiego twórczość w stosunku do literatury niemieckiej oraz Napoleonizm w twórczości Krasińskiego* – obie z 1912 r.), wreszcie Józefa Poniatowskiego (*Książę Józef w powieści polskiej* – z 1913 r.). Książka habilitacyjna poświęcona postylografii, zdaniem ówczesnych literaturoznawców napisana niezwykle rzetelnie, do dzisiaj nie została zastąpiona nowszym opracowaniem na ten temat.

Profil badawczy Kolbuszewskiego utrwaliły kolejne publikacje: *Ruchy husyckie w Polsce i wpływ ich na piśmiennictwo. Szkic* oraz obszerna rozprawa *Polska w literaturze niemieckiej XVII wieku. Szkic literacki*. Z opinii autorstwa Kleinera lub Bruchnałskiego o kwalifikacjach naukowych Kolbuszewskiego na docenta (z 1921 r.) wynika ponadto, że przygotowywał on pracę Kalwina „*Institutio religionis christianae*” i jej wpływ na pisarzy politycznych polskich XVI w.⁴⁵

We Lwowie wykładał tylko rok, gdyż w 1922 r. powołano go na katedrę w Wilnie. Na Uniwersytecie Stefana Batorego, początkowo jako zastępca profesora⁴⁶, w grudniu 1922 r. awansował na profesora nadzwyczajnego⁴⁷, natomiast w 1929 r. mianowano go profesorem zwyczajnym. Lata wileńskie sprzyjały pogłębianiu badań nad literaturą konfederacji barskiej (w roku 1921 ukazał się w serii Biblioteka Narodowa opracowany przez Kolbuszewskiego tomik *Poezja barska*, w 1929 artykuł *Do poezji barskiej*). Przedsięwzięciem zakrojonym na szeroką skalę były wieloletnie studia dotyczące wybranych stosunków polsko-niemieckich w dobie reformacji. Ich rezultatem było duże, ambitne, ale nieukończone dzieło *Problemy Melanchtonowe* (1929).

W drugim okresie lwowskim literaturoznawca poruszał się po obszarach dobrze wcześniej poznanych. W 1932 r. ogłosił obszerną rozprawę *Proza polska XVI w.* W 1935 r. w Wilnie ukazała się praca *Polskie piśmiennictwo reformacyjne na ziemiach W. Księstwa Litewskiego*.

Jako nauczyciel zasłużył na najwyższe uznanie uczniów gimnazjów, o czym przypominał jeden z nich, Ignacy Wieniewski, u którego właśnie Kolbuszewski rozbudził zamiłowanie do lekcji języka polskiego: „Nigdy nie zapomnę jego wspaniałych wykładów, zwłaszcza z literatury przedrozbiorowej i Słowackiego” (Wieniewski 1970: 16). Jako docent odkrywał przed lwowskimi studentami tajniki polskiej literatury XVI i XVII w. w wykładach „*Idee polityczne u pisarzy polskich wieku XVI*” (1921/22), „*Andrzej Frycz Modrzewski. Życie i dzieła*” (1921/22), „*Polska pieśń wojenna. Cz. I: Poezja konfederacji barskiej*” (1921/22). W latach 30. dużo uwagi poświęcał dramatowi (np. „*Historia dramatu w Polsce*”

⁴⁵ DALO, z. 26, op. 5, spr. 905, k. 38 verso, [AUWR_UA_000_26_0_5_905_56829&view=single&p=41](http://auwr.ua.000_26_0_5_905_56829&view=single&p=41).

⁴⁶ DALO, z. 26, op. 5, spr. 905, k. 54, [AUWR_UA_000_26_0_5_905_56829&view=single&p=56](http://auwr.ua.000_26_0_5_905_56829&view=single&p=56).

⁴⁷ DALO, z. 26, op. 5, spr. 905, k. 49, [AUWR_UA_000_26_0_5_905_56829&view=single&p=51](http://auwr.ua.000_26_0_5_905_56829&view=single&p=51).

– 1933/34). Nie stronił także od staropolskiej i oświeceniowej epiki i liryki (m.in. „Poezja polska epoki baroku” – 1933/34, „Poezja doby stanisławowskiej” – 1934/35, „Proza polska XVI w.” – 1936/37). Nowe zainteresowania Kolbuszewskiego skorelowane z wykładami na krótko przed wybuchem wojny dotyczyły historii polskiej prasy („Czasopiśmiennictwo polskie na przełomie w. XVIII i XIX” – 1938/39). Charakterystyczne u Kolbuszewskiego, podobnie zresztą jak u części lwowskich polonistów, było to, że każdego roku podejmował na wykładzie inny temat. Nie powtarzał dwa razy tego samego wykładu.

W czasie drugiej wojny światowej w latach 1939–1941 na LNUIF kierował Katedrą Filologii Germańskiej i prowadził wykłady z literatury polskiej u Kleinera. Podczas okupacji niemieckiej (od października 1941 r.) uczestniczył w tajnym nauczaniu. We wrześniu 1942 r. został aresztowany przez Gestapo. Zmarł na tyfus plamisty 20 lutego 1943 r. w obozie koncentracyjnym w Majdanku.

Lwowskie środowisko polonistyczne umiało docenić dokonania naukowe i dydaktyczne kolegi, wystawiając mu za życia, jeszcze w 1931 r., piękne świadectwo:

Jako profesor zdobył sobie miłość prawdziwą młodzieży, jako człowiek pozyskał sympatię ogólną. Jako uczony stał się w pewnej dziedzinie specjalistą najwybitniejszym i w ogóle w zakresie badań nad piśmiennictwem w. XVI i XVII należy do badaczy pierwszorzędnych, poszukiwania jego sumienne, gruntowne, oparte o doskonałą znajomość zagadnień, przyniosły szereg wyników trwałych⁴⁸.

Docenci habilitowani w dwudziestoleciu

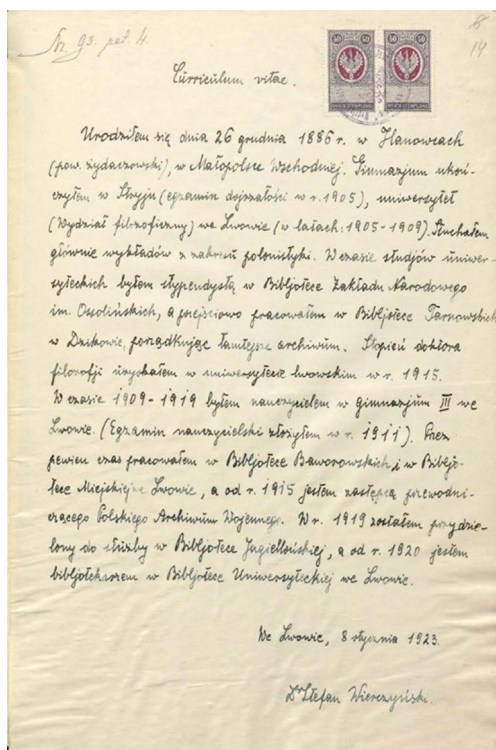
Stefan Vrtel-Wierczyński

Stefan Vrtel-Wierczyński urodził się w rodzinie czesko-morawskiej jako Vrtel, dopiero w 1919 r. przybrał nazwisko Wierczyński. Po ukończeniu z odznaczeniem gimnazjum w Stryju studiował w latach 1905–1909 na Uniwersytecie Lwowskim. W zachowanym wśród dokumentów osobowych krótkim życiorysie napisanym w 1923 r. informował o pracy w bibliotekach i archiwach, którą łączył z edukacją uniwersytecką.

W latach 1909–1919 uczył języka polskiego w III Gimnazjum we Lwowie. W roku 1915 uzyskał doktorat na podstawie rozprawy *Przyroda w warszawskim okresie twórczości Zygmunta Krasińskiego*. O jego zaangażowaniu w działania wojenne w latach 1914–1919 wspominałem wcześniej.

Jeszcze jako student i ossolińczyk ujawnił Wierczyński dwie pasje badawcze: zamięłowanie do literatury średniowiecza oraz do bibliografii i bibliotekoznawstwa.

⁴⁸ DALO, z. 26, op. 5, spr. 905, k. 55, [AUWR_UA_000_26_0_5_905_56829&view=single&p=57](#).

Il. 8. *Curriculum vitae* Stefana Vrtela-Wierczyńskiego (1923)

Ta druga często dominowała nad pierwszą i jej przede wszystkim poświęcił życie. Do wybuchu pierwszej wojny światowej dał się poznać jako autor m.in. *Bibliografii historii literatury i krytyki literackiej polskiej za rok 1905* (1908) oraz kilku artykułów dotyczących literatury porzecznej. W latach wojennych sięgał do twórczości romantyków (np. *Do dziejów satyry na Emigracji po r. 1831 – 1914*, czy „*Rycerz – Lud*” Słowackiego – 1916); rozwijał też zainteresowania bibliografią, wysuwając praktyczne postulaty (*Organizacja bibliografii. W sprawie polskiego Instytutu Bibliograficznego* – 1917).

W latach 1920–1927 pracował w Bibliotece Uniwersyteckiej we Lwowie (do 1923 r. jako bibliotekarz, później jako kustosz), oddając tej książnicy nieocenione zasługi. Dzięki jego energicznym zabiegom uzupełniono wiele powstałych po wojnie luk w księgozbiorze, zwłaszcza w czasopiśmie. Wprowadził formułę dostarczania egzemplarza obowiązkowego w postaci, która stosowana jest do dziś. Postulował gromadzenie piśmiennictwa zagranicznego, zwłaszcza państw ościennych.

Naukowa refleksja nad bibliografią, własne poglądy i coraz większe doświadczenie doprowadziły Wierczyńskiego do publikacji ujęć syntetycznych – rozprawy *Organizacja bibliografii w Polsce* (1921) i przede wszystkim książki *Bibliografia, jej istota, przedmiot i początki* (1923), która stała się podstawą jego habilitacji. Uzyskał ją w zakresie bibliografii i bibliotekoznawstwa 28 listopada 1923 r.⁴⁹ Jako docent wykładał Wierczyński od roku 1923/24 do 1927/28. Ministerstwo WRiOP mianowało go 27 lipca 1927 r. dyrektorem Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu⁵⁰. Filolog posadę przyjął, ale prowadził zajęcia we Lwowie jeszcze do wiosny następnego roku (dopiero 2 kwietnia poprosił o urlop na III trymestr 1927/28, nie mogąc regularnie dojeżdżać tak daleko⁵¹).

Krótki okres lwowskiej docentury okazał się dla Wierczyńskiego czasem wytężonej pracy naukowej. Stałe zainteresowania bibliografią rozszerzył na tereny czeskie

⁴⁹ DALO, z. 26, op. 7, spr. 900, k. 13 verso.

⁵⁰ DALO, z. 26, op. 5, spr. 246, k. 62, [AUWR_UA_000_26_0_5_246_51657&view=single&p=65](#).

⁵¹ DALO, z. 26, op. 5, spr. 246, k. 74–75, [AUWR_UA_000_26_0_5_246_51657&view=single&p=77](#).

Il. 9. Odpis dyplomu Stefana Vrtela-Wierczyńskiego (1915)

(*Polonica w zbiorze korespondencji biblioteki Muzeum Narodowego w Pradze oraz O międzynarodowym zjeździe bibliotekarzy i miłośników książki w Pradze* – obie publikacje z 1926 r.). Studia nad literaturą średniowieczną również powiązał z piśmiennictwem czeskim (m.in. rozprawa *Rozmowa człowieka ze śmiercią w literaturze średniowiecznej polskiej i czeskiej* – 1924/25). W serii Biblioteka Narodowa opracował tomik *Średniowieczna poezja polska świecka* (1923). Dzięki tym oraz innym, niewymienionym z tytułu publikacjom w lutym 1927 r. rozszerzył habilitację na historię literatury polskiej „ze szczególnym uwzględnieniem jej stosunku do literatury czeskiej”⁵².

Lata poznańskie (dyrektor Biblioteki Uniwersyteckiej do 1939 r. oraz w latach 1948–1950), warszawskie (dyrektor Biblioteki Narodowej w latach 1937–1940 i 1945–1948) i znowu poznańskie (kariera uniwersytecka: kierownik Katedry Literatur Zachodniosłowiańskich w latach 1949–1952 oraz Katedry Literatur Słowiańskich w latach 1952–1960; profesor nadzwyczajny od 1950 r., następnie zwyczajny od 1956 r.) wykraczają poza ramy tematyczne tego artykułu. Warto jednak pamiętać, oprócz kontynuowanych studiów nad literaturą średniowieczną polską i czeską, o wybitnych zasługach Stefana Vrtela-Wierczyńskiego dla literatury narodowej. W czasie drugiej wojny uratował przed zniszczeniem 22 woluminy najcenniejszych polskich rękopisów (m.in. *Psalterz floriański*, *Kazania świętokrzyskie*, manuskrypty Chopina), a już po wojnie to właśnie on uruchomił i wydawał „Polską Bibliografię Literacką” (od 1944 r. z przerwami do 1959 r.), „Przewodnik Bibliograficzny” (1946) oraz stworzoną przez siebie „Bibliografię Zawartości Czasopism” (od 1947 r.).

⁵² DALO, z. 26, op. 5, spr. 246, k. 55 recto, [AUWR_UA_000_26_0_5_246_51657&view=single&p=58](https://auwr.uj.edu.pl/auwr/UA_000_26_0_5_246_51657&view=single&p=58).

Zygmunt Szweykowski

Zygmunt Szweykowski (1894–1978)⁵³, najwybitniejszy przed wojną znawca polskiej powieści (po śmierci Konstantego Wojciechowskiego), związany był z polonistyką lwowską jako docent zaledwie dwa lata (1928–1930). Pochodzący z Mazowsza, wyedukowany w gimnazjach w Pułtusk, Warszawie i Łowiczu, rozpoczął studia – jak sam zaznacza w zachowanym rękopisie *curriculum vitae* – w warszawskiej Wolnej Wszechnicy w 1914 r.⁵⁴, następnie, po reaktywowaniu Uniwersytetu Warszawskiego, kontynuował tam edukację polonistyczną, która zbiegła się w czasie z wykładami prowadzonymi w stolicy przez Kleinera oraz jednorocznymi przez Kallenbacha. Prawdopodobnie współpraca z lwowskimi uczonymi w Warszawie skłoniła później Szweykowskiego do wyboru Uniwersytetu Jana Kazimierza jako miejsca habilitowania się i pracy w charakterze docenta. Tymczasem w odniesieniu do roku 1920 pisał o sobie: „[...] wykończyłem rozprawę o *Technice powieściowej* »Pamiętek Soplicy« i »Listopada«, zdałem rygorozę i w czerwcu otrzymałem dyplom doktorski”⁵⁵.

Il. 10. Odpis dyplomu Zygmunta Szweykowskiego (1920)

Pracując w Bibliotece Ordynacji Zamojskich oraz stołecznym Gimnazjum im. Słowackiego, rozwijał Szweykowski studia nad polską powieścią. Do roku 1928 w dorobku młodego polonisty znalazły się książki, rozprawy oraz edycje w serii Biblioteka Narodowa, które zyskały duże uznanie literaturoznawców w całym kraju. Spośród artykułów na szczególną uwagę zasługują *Przeżycia osobiste Bolesława Prusa* w „*Faraonie*” (1924) oraz *Skreślenia cenzuralne* w „*Lalce*” (1925) – w tym drugim autor wypełnił luki powstałe po ingerencji rosyjskiej. O randze badań filologa świadczy fakt, że jako doktorowi zaproponowano mu opracowanie w serii Biblioteka Narodowa trzech

⁵³ DALO, z. 26, op. 5, spr. 2104, [AUWR_UA_000_26_0_5_2104_62774](#).

⁵⁴ DALO, z. 26, op. 5, spr. 2104, k. 1, [AUWR_UA_000_26_0_5_2104_62774&view=single&p=3](#).

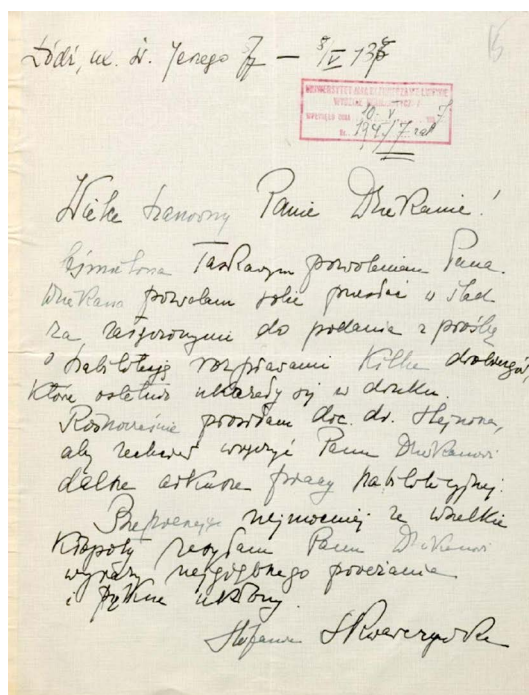
⁵⁵ DALO, z. 26, op. 5, spr. 2104, k. 1, [AUWR_UA_000_26_0_5_2104_62774&view=single&p=3](#).

powieści: *Murdeliona* Zygmunta Kaczkowskiego (1925), *Owrućzanina* Michała Czajkowskiego (1927) oraz *Pamiętek Soplicy* Henryka Rzewuskiego (1927). Najwybitniejszą w tym okresie pracą była 380-stronicowa książka habilitacyjna „*Lalka*” Bolesława Prusa (1927), pierwsza w Polsce monografia powieści, w której Szweykowski wykazał oryginalność tego dzieła na tle literatury światowej. Decyzją z 11 kwietnia 1928 r. Ministerstwo WRiOP zatwierdziło habilitację Szweykowskiego⁵⁶, co było równoznaczne z udzieleniem mu *venia legendi*.

Z Warszawy był Szweykowski związany do 1939 r. (od 1933 r. jako profesor nadzwyczajny Wolnej Wszechnicy Polskiej) oraz w latach 1940–1945. Po drugiej wojnie światowej przeprowadził się do Poznania, gdzie na uniwersytecie kierował Katedrą Historii Literatury Polskiej (od 1946 r. jako profesor zwyczajny).

Stefania Skwarczyńska

Stefania Skwarczyńska (1902–1988)⁵⁷, absolwentka gimnazjum w Sanoku, które ukończyła z wynikiem celującym, studiowała w latach 1921–1925 polonistykę i romanistykę na Uniwersytecie Jana Kazimierza pod kierunkiem Kleinera, Bruchnańskiego, Kasprowicza, Twardowskiego i Porębowicza. Doktorat uzyskała już w 1925 r. na podstawie pracy rocznej pisanej u Kleinera, zatytułowanej *Ewolucja obrazów u Słowackiego*. Według promotora osiągnęła ona poziom rozprawy doktorskiej. „Jest to rozprawa zasadnicza o sztuce Słowackiego, o jej prawach wewnętrznych i jej ewolucji, o strukturze świata poetyckiego”⁵⁸ – przyznawał 12 lat później w referacie o kwalifikacjach naukowych kandydatki do habilitacji. Do czasu jej uzyskania w 1937 r. pracowała Skwarczyńska jako nauczycielka języka polskiego i francuskiego w gimnazjach w Stanisławowie, Brześciu nad Bugiem oraz Łodzi. Dzięki zakrojonym na szeroką skalę badaniom

Il. 11. Pismo Stefani Skwarczyńskiej do dziekana w sprawie przewodu habilitacyjnego (1936)

⁵⁶ DALO, z. 26, op. 5, spr. 2104, k. 22 recto, [AUWR_UA_000_26_0_5_2104_62774&view=single&p=25](https://auwr.lw.pl/auwr/UA_000_26_0_5_2104_62774&view=single&p=25).

⁵⁷ DALO, z. 26, op. 5, spr. 1730, [AUWR_UA_000_26_0_5_1730_56694](https://auwr.lw.pl/auwr/UA_000_26_0_5_1730_56694).

⁵⁸ DALO, z. 26, op. 5, spr. 1730, k. 3, [AUWR_UA_000_26_0_5_1730_56694&view=single&p=5](https://auwr.lw.pl/auwr/UA_000_26_0_5_1730_56694&view=single&p=5).

naukowym, jakie prowadziła w tych latach, mogła na kolokwium habilitacyjnym wylegitymować się dorobkiem złożonym z trzech książek i około 30 artykułów.

Zainteresowania Skwarczyńskiej koncentrowały się zarówno na historii literatury, jak i na jej teorii. W orbicie studiów historycznoliterackich znalazła się najpierw twórczość Słowackiego (np. *Przyczynek do badań nad mistyką Słowackiego* z 1925 r. czy *Słowacki i Chateaubriand* z 1932 r.), w latach 30. także Mickiewicza, któremu – oprócz artykułów – poświęciła książkę pod tytułem *Rozwój wątków i obrazów w twórczości Mickiewicza*.

Pomimo wartościowych, oryginalnych studiów z epoki romantyzmu, sporadycznie także z literatury późniejszej (np. o utworach Józefa Weyssenhoffa i Hippolyte’a Taine’a z 1926 r.) lub wcześniejszej (o listach Jana III Sobieskiego do Marysieńki z 1936 r.), to właśnie badania z teorii literatury określiły profil naukowy Skwarczyńskiej. Część prac ogłosiła w tomie *Szkice z zakresu teorii literatury* (1932). Wyróżniają się one pionierskimi, oryginalnymi rozwiązaniami prezentowanych kwestii, jak choćby rozprawa *O pojęciu literatury stosowanej*, w której „wyprzedzając teoretyków zagranicznych, autorka żąda równie ścisłego odgraniczenia literatury stosowanej od poezji czystej, jak odgraniczono sztukę stosowaną”⁵⁹ – zauważał Kleiner. Ustalenia zaproponowane w studium *Próba teorii rozmowy* nazywał wprost „nowością w literaturze światowej”. Oryginalnością ujęcia tematu dotąd nieopracowanego zaleca się także rozprawa *Istota improwizacji i jej stanowisko w literaturze*.

Obszerna książka habilitacyjna *Teoria listu* (1937) była wtedy jedyną taką monografią na świecie. Aktualna i cytowana do dziś⁶⁰ oparła się próbie czasu. Zaliczając list do literatury stosowanej, autorka broni jego odrębności jako gatunku literackiego. Zdaniem Kleinera zwalcza także dotychczasowe teorie na jego temat. W nowatorski sposób „przedstawia postulaty architektoniki listu i obala przesąd, jakoby w nim włądała przypadkowość”⁶¹. Doniosłość awansu naukowego Skwarczyńskiej nabrała dodatkowego znaczenia, ponieważ była to pierwsza w Polsce habilitacja z teorii literatury i druga w środowisku polonistycznym II Rzeczypospolitej habilitacja kobiety.

Do wybuchu drugiej wojny światowej wykładała we Lwowie, a od 1939 r. także w Łodzi, gdzie w Wolnej Wszechnicy Polskiej kierowała Katedrą Historii i Teorii Literatury.

O aktywności naukowej i kulturalnej Stefanii Skwarczyńskiej w wojennym Lwowie będzie jeszcze mowa. Po wojnie do końca życia mieszkała w Łodzi, gdzie na uniwersytecie kierowała Katedrą Teorii Literatury (od 1957 r. jako profesor zwyczajny). Znacząco wzbogaciła wówczas swój naukowy dorobek, poszerzając go o zagadnienia

⁵⁹ DALO, z. 26, op. 5, spr. 1730, k. 6, [AUWR_UA_000_26_0_5_1730_56694&view=single&p=8](#).

⁶⁰ Dopiero w 2019 r. ukazała się w Krakowie *Nowa teoria listu* autorstwa Anity Calek.

⁶¹ DALO, z. 26, op. 5, spr. 1730, k. 10, [AUWR_UA_000_26_0_5_1730_56694&view=single&p=12](#).

z dziejów teatru. Ale już w latach lwowskich, przed wybuchem wojny, jako zapewne najzdolniejsza uczennica Kleinera, była uważana w swojej dziedzinie za „wybitną specjalistkę, jedną z bardzo nielicznych w Polsce” (cyt. za: Suchmiel 2000: 178).

Asystenci Kleinera i Kucharskiego

Mieczysław Piszczkowski

Mieczysław Piszczkowski (1901–1981)⁶² po ukończeniu „z odznaczeniem” Gimnazjum im. A. Mickiewicza we Lwowie rozpoczął w 1919 r. studia polonistyczne. Po zaliczeniu drugiego roku jako jeden z najzdolniejszych studentów został w 1921 r. pierwszym na polonistyce asystentem (w katedrze Kleinera). Korzystając z subwencji ministerialnych oraz płatnych urlopów, w latach 1925–1926 pogłębiał edukację na uczelniach Paryża, w 1927 r. w Perugii we Włoszech, a w 1929 w Monachium. Do habilitacji przystąpił po raz pierwszy w roku 1930 na podstawie książki *Józef Weyssenhoff. Poeta przyrody*, pierwszej monografii poświęconej temu pisarzowi. Pomimo zaawansowanych stadiów przewodu habilitacyjnego (o czym świadczą zachowane uchwały i protokoły zarówno komisji polonistycznej, jak i Rady Wydziału Humanistycznego UJK)⁶³, końcowy etap nie został sfinalizowany. Po raz drugi podchodził do habilitacji w 1933 r., przedstawiając do oceny, oprócz dotychczasowego dorobku, rozprawę *Moralisci staropolscy* (t. 1). Ta próba się powiodła (choć po przeprowadzonej 21 czerwca dyskusji habilitacyjnej komisja nie była jednomyślna⁶⁴).

Wykłady, które Piszczkowski mógł już prowadzić w latach 1935–1939, dotyczyły literatury staropolskiej, a z oświeceniowej – Stanisława Trembeckiego. W dorobku naukowym gromadzonym przez dwie dekady (do wybuchu drugiej wojny) znalazły się m.in. artykuły poświęcone pisarzom stanisławowskim (np. *Ignacy Krasicki a La Rochefoucauld i La Bruyère* – 1930, oraz *Krasicki jako moralista* – 1936), a także inspirowane twórczością Weyssenhoffa (*Weyssenhoff jako epik krajobrazu polskiego* – 1929). Sięgał również do twórczości polskich prozaików dwudziestowiecznych (*Trylogia historyczna Reymonta* – 1925, „*Wyzwolenie*” w *twórczości Żeromskiego* – 1926, *Kompleks sienkiewiczowski* – 1934).

Oprócz pracy naukowej dużo czasu poświęcał publicystyce. W latach 1935–1939 kierował jako redaktor naczelny „Dziennikiem Polskim”. Nie ukrywał swoich sympatii do endecji, aktywnie współpracując z Młodzieżą Wszechpolską. Lata 1941–1946 spędził

⁶² DALO, z. 26, op. 5, spr. 1519, [AUWR_UA_000_26_0_5_1519_56733](#).

⁶³ DALO, z. 26, op. 5, spr. 1519, k. 45, 59, 65–66, 71, [AUWR_UA_000_26_0_5_1519_56733&view=single&p=46](#).

⁶⁴ DALO, z. 26, op. 5, spr. 1519, k. 104 recto, [AUWR_UA_000_26_0_5_1519_56733&view=single&p=105](#).

w Krakowie i Rzeszowie. Po wojnie pracował w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Krakowie oraz na Uniwersytecie Jagiellońskim (od 1969 r. jako profesor zwyczajny).

Janina Garbaczowska

Janina Garbaczowska (1902–1986)⁶⁵ mianowana kolejno asystentem młodszym (od 1930 r.), później starszym (od 1933 r.), związana z katedrą Kleinera, do roku 1939 pracowała jednocześnie w gimnazjach, by dorobić do skromnej pensji uniwersyteckiej. Jako nauczycielka zyskała opinię osoby solidnej i wymagającej. Pomagając Kleinerowi, oczekiwała od studentów niekiedy więcej niż jej profesor, do czego przyznawała się po latach:

Do obowiązków przykrych, bo bardziej „czasochłonnych” i męczących, należało sprawdzanie i poprawa pisemnych prac słuchaczy. Proseminaryjnych i seminaryjnych. Prace – jak prace: [...] zdarzały się i takie, od których młodej asystentce, o ileż bardziej surowej niż jej przełożony, [...] stawały włosy na głowie. (Garbaczowska 1961: 185)

Jako pracownik naukowy nie zostawiła jednak do 1939 r. liczących się publikacji. Napisana pod kierunkiem Kleinera rozprawa doktorska, na podstawie której w 1928 r. Garbaczowska uzyskała stopień, pod tytułem *Wątki romansowe w twórczości Wacława Potockiego*, nie doczekała się publikacji. W latach 30. wydała kilka broszur metodycznych dla nauczycieli języka polskiego. Po wojnie znalazła się w Krakowie, gdzie przez kilka lat znowu asystowała Kleinerowi na polonistyce UJ. Od 1953 r. kierowała Katedrą Literatury Polskiej na Uniwersytecie Marii Curie-Skłodowskiej.

Władysław Floryan

Władysław Floryan (1907–1991)⁶⁶ zatrudniony jeszcze na studiach (w 1930 r.) jako asystent Eugeniusza Kucharskiego, od 1934 r. doktor filozofii, dał się wkrótce poznać jako świetnie rokujący młody badacz literatury, o czym w 1936 r. informował Ministerstwo WRiOP jego bezpośredni zwierzchnik:

[...] wyróżniał się zawsze szczerem i bezinteresownym umiłowaniem pracy naukowej jako też sumiennością w prowadzeniu dochodzeń badawczych i niepowszednimi zdolnościami umysłowymi, kwalifikującymi go na samodzielnego badacza i tęgiego pracownika naukowego. Od czasu uzyskania stopnia magisterskiego w 1932 r. [...] wykonał, nie licząc drobniejszych artykułów i recenzji, siedem prac naukowych [...], które [...] odsłaniają fakty dotychczas niedostrzeżone i posuwają walnie naprzód dotychczasową wiedzę o przedmiocie⁶⁷.

⁶⁵ DALO, z. 26, op. 5, spr. 374, [AUWR_UA_000_26_0_5_374_51626](#).

⁶⁶ DALO, z. 26, op. 5, spr. 1958, [AUWR_UA_000_26_0_5_1958_56629](#).

ALNUIF, z. P_119, op. 1, spr. 195, [AUWR_UA_001_P_119_0_1_195_53814](#).

⁶⁷ DALO, z. 26, op. 5, spr. 1958, k. 33–34 recto, [AUWR_UA_000_26_0_5_1958_56629&view=single&p=34](#).

Il. 12. Strony indeksu Władysława Floryana (1927)

Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie.
Wydział humanistyczny. Rok akademicki 1927/28. KARTA KOŁEJ. 4554. Złóżka koł. Złóżka koł.

Nazwisko wykładowego	I. trymest		II. trymest		III. trymest	
	tytuł wykładowy (ćwiczeń lub seminarium)	potwierdzenie zgłoszenia się (ćwiczeń lub seminarium)	tytuł wykładowy (ćwiczeń lub seminarium)	potwierdzenie zgłoszenia się (ćwiczeń lub seminarium)	tytuł wykładowy (ćwiczeń lub seminarium)	potwierdzenie zgłoszenia się (ćwiczeń lub seminarium)
Prof. dr. Janina Ingarden						
Prof. dr. Stanisław Witkowski						
Prof. dr. Zygmunt Chęciński						
Prof. nauk dr. Józef Kowalski						
Prof. dr. Wilhelm Bruchnalski						

Il. 13. Dwie pierwsze strony indeksu Władysława Floryana (rok akademicki 1927/28)

Wśród ważniejszych artykułów Floryana znalazły się między innymi: *Forma poetycka „Pieśni” Jana Kochanowskiego wobec kierunków liryki renesansowej* (1936), *Satyry Krasickiego a Boileau* (1936), *Teatr Luigi Pirandella* (1937), *Z autografów Wincentego Pola* (1938). W roku 1932/33 oraz 1938/39 przebywał w celach naukowych we Włoszech (w czasie drugiego pobytu pracował w Rzymie jako lektor języka polskiego). W badaniach historycznoliterackich najbardziej pociągały go studia komparatystyczne,

których jednak nie mógł należycie rozwijać z powodu narzuconej mu przez Kucharskiego ogromnej pracy nad kompletowaniem bibliografii literackiej polskich czasopism za lata 1875–1900. Angażował w nią profesor również kolejne roczniki studentów w ramach prowadzonych przez Floryana ćwiczeń bibliograficznych.

„Podjąłem się wykonania tego planu – wspominał po latach – jakkolwiek praca tego typu nie była dla mnie terenem naukowego wyżycia i kolidowała nawet wybitnie z własnymi planami naukowymi. W latach 1934–1938 poświęciłem się tej robocie całkowicie”⁶⁸.

Lata pracy strawione nad stosami dziewiętnastowiecznej celulozy przynajmniej częściowo rekompensowały mu studentki, które – jeśli wierzyć zapewnieniom Lwa Kaltenbergha – „Floryana [...] wielbiły i durzyły się w nim tuzinami” (Kaltenbergh 1991: 154).

O działalności, nie tylko naukowej, młodego polonisty w czasie drugiej wojny światowej będzie jeszcze mowa. Po jej zakończeniu związał się na resztę życia z Wrocławiem i jego uniwersytetem, gdzie przeszedł kolejne szczeble w naukowej hierarchii, uzyskując w 1959 r. tytuł profesora zwyczajnego.

Nie sposób uwzględnić w tym artykule wybitnych zasług lwowskich filologów klasycznych i nowożytnych w badaniach literatury polskiej. Studia nad twórczością polskich pisarzy prowadzone przez lwowskich łacinników, grecystów, romanistów, germanistów czy jedyne anglisty, absorbujące nieraz znaczną część naukowych wysiłków, wydawały plon w postaci prac komparatystycznych albo poświęconych wyłącznie wybranym pisarzom czy zjawiskom. Ich liczba u niektórych, na przykład u Ryszarda Ganszyńca (1888–1958)⁶⁹ czy Edwarda Porębowicza, dochodziła do kilkudziesięciu pozycji, w tym kilku książek. Omówienie tej części dorobku Ryszarda Ganszyńca, Jerzego Kowalskiego (1893–1948)⁷⁰, Edwarda Porębowicza, Władysława Tarnawskiego (1885–1951)⁷¹, Jana Janowa (1888–1952)⁷² i kilku innych uczonych przyniosła monografia o polonistyce lwowskiej (Chrostek 2016: 304–345). Warto też pamiętać o dokonaniach innych badaczy literatury polskiej związanych z lwowskim uniwersytetem, tutaj z konieczności pominiętych, ale odnotowanych w tej samej monografii – jak choćby o pracach metodyków Ryszarda Skulskiego (1890–1951)⁷³ i Juliusza Kijasa (1899–1967)⁷⁴, polonisty i archiwisty Karola Badeckiego (1886–1953)⁷⁵, szczególnie zaś Stanisława Łempickiego, kierownika

⁶⁸ AUWr, 138/2640, k. 35.

⁶⁹ DALO, z. 26, op. 5, spr. 370, [AUWR_UA_000_26_0_5_370_51627](#).

⁷⁰ DALO, z. 26, op. 5, spr. 876, [AUWR_UA_000_26_0_5_876_56837](#).
ALNUIF, z. P_119, op. 1, spr. 83, [AUWR_UA_001_P_119_0_1_83_53859](#).

⁷¹ DALO, z. 26, op. 5, spr. 1856, [AUWR_UA_000_26_0_5_1856_56658](#).
ALNUIF, z. P_119, op. 1, spr. 248, [AUWR_UA_001_P_119_0_1_248_66604](#).

⁷² DALO, z. 26, op. 5, spr. 2250, [AUWR_UA_000_26_0_5_2250_62736](#).

⁷³ DALO, z. 26, op. 5, spr. 1739, [AUWR_UA_000_26_0_5_1739_56692](#).

⁷⁴ DALO, z. 26, op. 5, spr. 846, [AUWR_UA_000_26_0_5_846_56844](#).

⁷⁵ DALO, z. 26, op. 5, spr. 44, [AUWR_UA_000_26_0_5_44_49139](#).
ALNUIF, z. P_119, op. 1, spr. 843, [AUWR_UA_001_P_119_0_1_843_66419](#).

Katedry Historii Szkolnictwa i Wychowania, badacza polskiej literatury okresu renesansu i romantyzmu (Chrostek 2016: 188–195, 196–198, 346–349).

Literaturoznawcy w latach 1939–1946. *Exodus uczonych*

Najważniejsze wydarzenia, które w latach 1939–1941 miały wpływ na funkcjonowanie uniwersyteckiej polonistyki, związane były z sowietyzacją oraz brutalną ukraiinizacją uczelni. Píše o nich w tej monografii m.in. Grzegorz Hryciuk. Jedną ze zmian upodabniających lwowski uniwersytet do uczelni radzieckich było wprowadzenie w miejsce dotychczasowych katedr jednoosobowych (pod kierunkiem jednego profesora) jednostek złożonych z kilku profesorów i jednego kierownika. Dzięki energicznym działaniom Juliusza Kleinera polonistykę reprezentowały dwie: Katedra Historii Literatury Polskiej i Katedra Języka Polskiego. Pierwszą kierował Kleiner, drugą Witold Taszycki (1898–1979)⁷⁶. U Kleinera znaleźli zatrudnienie profesorowie Eugeniusz Kucharski, Stanisław Łempicki, Bogdan Suchodolski (1903–1992)⁷⁷ z pedagogiki, docenci Stefania Skwarczyńska i awansowany (od 11 stycznia 1940 r.)⁷⁸ mimo braku habilitacji, ale dzięki istotnemu dorobkowi naukowemu, Władysław Floryan, ponadto asystenci Janina Garbaczowska, Waleria Sołtysik (Sołtysik-Fuks) (1914–2008)⁷⁹ i Stefan Kawyn (1904–1968).

Na ile to było możliwe, w gronie pracowników Kleinera starano się pielęgnować świetne tradycje polonistyki z okresu dwudziestolecia i ocalić chociaż częściowo panującą wtedy atmosferę. Dzięki temu, w znacznej mierze dzięki osobistym staraniom kierownika katedry, wytworzyła ona wyjątkowy mikroklimat, który sprawiał wrażenie normalności w nienormalnych czasach, który dla wielu stawał się miejscem ucieczki od otaczającej rzeczywistości. Pracowało związane z katedrą Koło Polonistów, sami zaś studenci, jak również wykładowcy przyznawali, że lwowska polonistyka w latach 1939–1941 stanowiła ostatni bastion polskości w okupowanej Europie, a nawet „jedyne miejsce na świecie, gdzie otwarcie, przed licznym zespołem studentów można było wyklądać o literaturze polskiej” (Maciejewski 1992: 79). Taka postawa wymagała coraz większej odwagi, którą potrafił w różnych okolicznościach zamanifestować Kleiner. Na przykład na zebraniu polonistycznym poświęconym prezentacji najnowszych numerów „Nowych Widnokręgów”, któremu przysłuchiwali się komunistyczni działacze partyjni, powiedział:

⁷⁶ DALO, z. 26, op. 5, spr. 1858, [AUWR_UA_000_26_0_5_1858_56657](#).

ALNUIF, z. P_119, op. 1, spr. 249, [AUWR_UA_001_P_119_0_1_249_66603](#).

⁷⁷ DALO, z. 26, op. 5, spr. 1844, [AUWR_UA_000_26_0_5_1844_56663](#).

ALNUIF, z. P_119, op. 1, spr. 179, [AUWR_UA_001_P_119_0_1_179_53821](#).

⁷⁸ ALNUIF, z. P_119, op. 1, spr. 195, k. 67 verso, [AUWR_UA_001_P_119_0_1_195_53814&view=single&p=76](#).

⁷⁹ DALO, z. 26, op. 5, spr. 1782, [AUWR_UA_000_26_0_5_1782_56676](#).

„Chociaż nie ma państwa polskiego, to jednak żyje naród polski, żyje jego wielka kultura. A póki naród żyje, póki my żyjemy, to i Polska żyje” (cyt. za: Hryciuk 2000: 105). W konsekwencji oskarżono profesora o propagowanie nacjonalizmu.

W lecie 1940 r., kiedy stosunek władz radzieckich do Polaków nieco się poprawił, Rosjanie pozwolili na organizację obchodów 85. rocznicy śmierci Mickiewicza, a nawet sami włączyli się do przygotowań. Uroczystości odbyły się jesienią. Zasługą polonistów była przeprowadzona 26 listopada sesja naukowa, która zgromadziła w gmachu uniwersytetu także delegatów z Moskwy i Leningradu. Juliusz Kleiner wygłosił tam wykład *O artyzmie III części „Dziadów”*, Tadeusz Boy-Żeleński zaprezentował *Badania mickiewiczowskie w świetle nowych możliwości*, a Julian Przyboś – *Uwagi o poecie*.

Część literaturoznawców skupionych wokół katedry kierowanej przez Kleinera nie przerywała w tym trudnym czasie prac naukowych. Jak wiadomo, Kleiner pisał drugi tom *Mickiewicza*, Kucharski przygotowywał dwa tomy *Teorii literatury*, Skwarczyńska pracowała nad jedną ze swoich najważniejszych książek *Systematyka głównych kierunków w badaniach literackich* (tom 1 ukazał się w 1948 r.). Zajęcia dydaktyczne i naukowe brutalnie przerwali jej Rosjanie, zsyłając uczoną do Kazachstanu w kwietniu 1940 r. Szczerśliwie wróciła stamtąd w listopadzie, ale z mocno nadszarpniętym zdrowiem. Janina Garbaczowska zajmowała się wczesną twórczością Elizy Orzeszkowej. Natomiast przedsięwzięciem zespołowym pracowników zarówno katedry Kleinera, jak i językoznawczej katedry Taszyckiego było przygotowywanie *Słownika mickiewiczowskiego*. Nie wiadomo, jaki stopień zaawansowania osiągnęły te prace, ponieważ zgromadzone materiały zaginęły w czasie wojny. Grono literaturoznawców wspomagał nieodpłatnie Artur Hutnikiewicz (1916–2005)⁸⁰, który jeszcze przed uzyskaniem magisterium, kilka miesięcy przed wybuchem wojny, został zatrudniony jako asystent wolontariusz u Kucharskiego.

W czasie okupacji niemieckiej (od początku lipca 1941 r. do 27 lipca 1944 r.), kiedy polskie uczelnie, szkoły oraz instytucje były zamknięte, działał we Lwowie tajny uniwersytet. Wzorem przedwojennym utworzono pięć wydziałów. Zajęcia odbywano w prywatnych mieszkaniach, celach klasztornych, Ossolineum, Muzeum Baworowskich. Tajną pracę na Wydziale Humanistycznym podjęli poloniści literaturoznawcy: Stefania Skwarczyńska, Eugeniusz Kucharski, Kazimierz Kolbuszewski (do aresztowania go w 1942 r.), Władysław Floryan, Janina Garbaczowska, Stefan Kawyn, Przemysław Zwoliński (1914–1981).

Juliusza Kleinera nie było już wtedy we Lwowie. Po licznych namowach ukrył się u zaufanej osoby na przedmieściach Lwowa, skąd – dzięki staraniom Skwarczyńskiej – ewakuowano go do majątku Tadeusza Teleżyńskiego w Krasnobrodzie na Zamojszczyźnie, następnie do Leśniczówki koło Wilkołaza, a później do Milanowa do domu Wandy Żółtowskiej. Wszędzie występował pod pseudonimem Jan Zalutyński. Oprócz lekcji

⁸⁰ DALO, z. 26, op. 5, spr. 530, [AUWR_UA_000_26_0_5_530_52197](#).

udzielanych miejscowej diatwie oraz wykładów dla okolicznych mieszkańców intensywnie pracował naukowo. Brak księgozbioru i innych materiałów rekompensowała mu fenomenalna pamięć. Napisał wówczas m.in. rozprawę pt. *Tragizm*, którą wysłał do odczytania na tajnym zebraniu Towarzystwa Naukowego we Lwowie w 1943 r. (ukazała się w 1946 r.).

Związana z organizacjami akowskimi Stefania Skwarczyńska oddała swoje mieszkanie do dyspozycji polskim pisarzom i artystom konspiracyjnym. Odbływały się tam „popołudnia literackie”. Redagowała tajne czasopisma „Służba Państwu” i „Kobieta w Walce”. Na utrzymanie zarabiała jako karmicielka wszy w Instytucie Sanitarно-Bakteriologicznym kierowanym przez Rudolfa Weigla (1883–1957)⁸¹. Tam też trafił Artur Hutnikiewicz. Władysław Floryan dawał lekcje w ramach tajnego nauczania w wymiarze 4, a później 5 godzin tygodniowo⁸². Do końca 1941 r. pracował fizycznie w spółdzielni „Lwowski dezynfektor”. Od stycznia 1942 do marca 1944 r. angażował się w prace Polskiego Komitetu Opiekuńczego we Lwowie (kierował pomocą udzielaną polskim jeńcom przebywającym w obozach w Niemczech). Walczył też z okupantem, wykorzystując biegłą znajomość języka włoskiego. Janina Garbaczowska, podobnie jak Skwarczyńska, prowadziła tajne nauczanie we własnym mieszkaniu (Garbaczowska 1961: 187).

Po zdobyciu Lwowa przez wojska radzieckie (27 lipca 1944 r.) nowe władze uruchomiły uniwersytet ukraiński. Powróciła większość polskich profesorów i docentów zaangażowana wcześniej w tajne nauczanie. Poloniści reaktywowali Katedrę Literatury Polskiej kierowaną teraz przez Kucharskiego oraz Katedrę Języka Polskiego, którą prowadził Taszycki. Prawdopodobnie tylko w tych katedrach można było jeszcze usłyszeć język polski. Na studiach polonistycznych zgromadziła się wówczas młodzież wyjątkowo zdolna: „Wielu spośród ówczesnych studentów to w przyszłości profesorowie i pracownicy różnych uniwersytetów czy placówek naukowych, kulturalnych i wydawniczych” (Podraza 1993: 56).

Chociaż Rosjanie nie ukrywali swoich planów wobec polskich mieszkańców Lwowa: mieli być oni przesiedleni na zachód, do Polski – większość ociagała się z tą decyzją, wierząc, że miasto pozostanie jednak w polskich granicach. Kiedy upadła już wszelka nadzieja co do przynależności terytorialnej Lwowa, jesienią 1945 r. wyjazdy uczonych przybrały na sile. Z jedną z ostatnich grup, dopiero w czerwcu 1946 r., opuszczał miasto Eugeniusz Kucharski.

Pomimo apeli niektórych profesorów, by wybrać na siedzibę jedno polskie miasto, lwowscy poloniści rozproszyli się po kraju. Spośród literaturoznawców najwięcej osiadło w Krakowie: Kleiner (po Lublinie), Garbaczowska, Piszczkowski, Łempicki. We Wrocławiu zamieszkał Floryan, w Toruniu Kucharski i Hutnikiewicz, w Łodzi Skwarczyńska i Kawyn (po Lublinie). Położyli oni wielkie zasługi dla rozwijających się w tych miastach

⁸¹ DALO, z. 26, op. 5, spr. 225, [AUWR_UA_000_26_0_5_225_74911](#).

⁸² AUWr, 138/2640, k. 10.

polonistyk, niekiedy (jak Kleiner, Skwarczyńska, Floryan czy po latach Hutnikiewicz), stanowiąc ich główne filary.

Podsumowanie

Rok 1946 kończy historię polskiego uniwersytetu we Lwowie. Dwudziestolecie międzywojenne, które stanowiło najświetniejszy okres w dziejach całej uczelni, wyznaczało także złote lata rozwoju polskiego literaturoznawstwa i językoznawstwa. Była to zarazem schyłkowa epoka Uniwersytetu Jana Kazimierza.

Wybitne osiągnięcia lwowskich historyków literatury stają się widoczne przede wszystkim w zakresie badań nad romantyzmem. Do roku 1939 przodowali oni na tle dorobku uczonych reprezentujących pozostałych pięć uniwersytetów II Rzeczypospolitej i to oni, na czele z Juliuszem Kleinerem, najbardziej przyczynili się do poznania tej epoki (Chrostek 2021: 87–141). Monumentalne monografie Kleinera o Krasińskim, Słowackim i Mickiewiczu przyćmiewały swoim blaskiem wszystko, co wcześniej o tych poetach napisano. Dzięki jego zasługom, ale także pracom Wiktora Hahna, Bronisława Gubrynowicza i niezwiązanego z uniwersytetem lwowianina Jana G. Pawlikowskiego Lwów stał się niedoścignionym centrum badań nad Słowackim. Zapoczątkował je jako pierwszy w Polsce Antoni Małecki, również profesor lwowskiej polonistyki. Monografia *Zygmunt Krasiński. Dzieje myśli* Kleinera oraz inne mniejsze publikacje przesądziły, że do 1945 r. również w badaniach nad Krasińskim Lwów dzierżył palmę pierwszeństwa. Pierwszy tom *Mickiewicza* z 1934 r. ustalił reputację Kleinera jako najlepszego w kraju mickiewiczologa (po wojnie stanie się nim Stanisław Pigoń). Najwybitniejszym w Polsce międzywojennej fredrologiem był Eugeniusz Kucharski. Imponujące są także jego osiągnięcia w zakresie studiów nad innymi epokami (Chrostek 2016: 590).

Na tle uprzywilejowanej wśród historyków literatury romantyzmu zastanawia brak zainteresowania Norwidem, któremu coraz więcej uwagi poświęcano w środowisku polonistów warszawskich, wileńskich i lubelskich (jedynie Kucharski prezentował tego poetę na wykładach). Niewiele miejsca w pracach lwowskich literaturoznawców zajmowali też romantycy krajowi, ale tendencja do eksponowania literatury emigracyjnej i poetów wieszczów kosztem pisarzy tworzących pod zaborami była widoczna także w innych ośrodkach akademickich. Prekursorskie natomiast w skali kraju były badania Konstantego Wojciechowskiego i Zygmunta Szweykowskiego nad powieścią polską. Wojciechowski jako autor prac o Kraszewskim i trylogii Sienkiewicza wytyczył drogę, którą dalej poszedł Szweykowski, pozostawiając cenne pionierskie studia o polskich powieściach romantycznych (Rzewuskiego, Czajkowskiego, Kaczkowskiego) i pozytywistycznych (m.in. Prusa).

Przewodnia rola lwowskich literaturoznawców ujawniła się także na polu teorii literatury. Nowatorskie rozprawy Bruchnalskiego i przede wszystkim Kleinera oraz prowadzone przez niego ze studentami *wyjaśnienia wstępne i ćwiczenia* wprowadziły poglądy na istotę i analizę dzieła literackiego prekursorskie w stosunku do słynnej późniejszej *Teorii literatury* Reného Welleka i Austina Warrena. Nowe, oryginalne rozwiązania teoretycznoliterackie proponowane przez Kucharskiego sprawiały, że jego Katedra Literatury Porównawczej była w istocie pierwszą nieformalną katedrą teorii literatury w Polsce. Przełomowe, nawet w skali światowej, okazywały się badania Stefanii Skwarczyńskiej prowadzone w latach 30. (na przykład rewelacyjna monografia *Teoria listu*).

Kluczowe okazały się również studia komparatystyczne prowadzone przez lwowskich filologów. Katedra Literatury Porównawczej zarówno pod kierownictwem Kasprowicza, jak i Kucharskiego pozostawała jedyną tego typu w Polsce. Obok prac polskich literaturoznawców trzeba pamiętać o dziesiątkach rozpraw neofilologów Porębowicza, Tarnawskiego i filologów klasycznych Ganszyńca i Kowalskiego, wykazujących wielorakie związki między twórczością pisarzy rodzimych i reprezentantów różnych krajów europejskich. Dzięki innowacjom wprowadzonym przez Kleinera w zakresie metodyki nauczania literatury i języka polskiego, m.in. kilkustopniowej strukturze ćwiczeń i seminariów, polonistyka lwowska także pod tym względem okazywała się najbardziej postępową w przedwojennej Polsce. Nawet w zakresie bibliografii i bibliotekoznawstwa dzięki osiągnięciom Wiktora Hahna i Stefana Vrtela-Wierczyńskiego Lwów przodował na tle pozostałych ośrodków akademickich. Do tej długiej listy dokonań trzeba jeszcze dopisać zasługi edytorskie – znakomite opracowanie wielu wydań dzieł literatury polskiej i powszechnej, zwłaszcza monumentalne dzieła wszystkie Słowackiego i Fredry. Także zasługi translatorskie – przekłady z wielu języków na polski dokonane przez lwowskich profesorów – sytuują ich pod tym względem w czołówce.

We Lwowie wreszcie w latach 1939–1941 funkcjonowała jedyna polonistyka w ramach jedynej działającej wówczas polskiej uczelni. Zdobyte wypracowane na Uniwersytecie Jana Kazimierza – wiedzę, doświadczenie, dorobek naukowy – ponieśli ze sobą lwowscy literaturoznawcy do różnych miast powojennej Polski, by na tamtejszych uniwersytetach kontynuować świetne niegdyś tradycje i szkolić swoich następców.

Bibliografia

Źródła archiwalne

ALNUIF – Archiwum Lwowskiego Narodowego Uniwersytetu im. Iwana Franki (ukr. Архів Львівського національного університету імені Івана Франка)
Zespół P-119, opis 1: Sprawy osobowe pracowników

- z. P-119, op. 1, spr. 843 – Badecki Karol
- z. P-119, op. 1, spr. 19 – Boy-Żeleński Tadeusz
- z. P-119, op. 1, spr. 195 – Floryan Władysław
- z. P-119, op. 1, spr. 80 – Kleiner Juliusz
- z. P-119, op. 1, spr. 85 – Kolbuszewski Kazimierz
- z. P-119, op. 1, spr. 83 – Kowalski Jerzy
- z. P-119, op. 1, spr. 179 – Suchodolski Bogdan
- z. P-119, op. 1, spr. 248 – Tarnawski Władysław
- z. P-119, op. 1, spr. 249 – Taszycki Witold

AUWr – Archiwum Uniwersytetu Wrocławskiego
sygn. 138/2640 – Floryan Władysław

DALO – Państwowe Archiwum Obwodu Lwowskiego (ukr. Державний архів Львівської області)

Zespół 26, opis 5: Sprawy personalne grona profesorskiego i urzędników

- z. 26, op. 5, spr. 44 – Badecki Karol
- z. 26, op. 5, spr. 84 – Beck Adolf
- z. 26, op. 5, spr. 164 – Bruchnalski Wilhelm
- z. 26, op. 5, spr. 1958 – Floryan Władysław
- z. 26, op. 5, spr. 370 – Ganszyniec Ryszard
- z. 26, op. 5, spr. 374 – Garbaczowska Janina
- z. 26, op. 5, spr. 520 – Gubrynowicz Bronisław
- z. 26, op. 5, spr. 360 – Hahn Wiktor
- z. 26, op. 5, spr. 530 – Hutnikiewicz Artur
- z. 26, op. 5, spr. 2250 – Janów Jan
- z. 26, op. 5, spr. 785 – Kallenbach Józef
- z. 26, op. 5, spr. 812, 813 – Kasprowicz Jan
- z. 26, op. 5, spr. 2273 – Kasprowicz Maria
- z. 26, op. 5, spr. 846 – Kijas Juliusz
- z. 26, op. 5, spr. 847, 848 – Kleiner Juliusz
- z. 26, op. 5, spr. 905 – Kolbuszewski Kazimierz
- z. 26, op. 5, spr. 876 – Kowalski Jerzy
- z. 26, op. 5, spr. 1028 – Kucharski Eugeniusz
- z. 26, op. 5, spr. 1080 – Łempicki Stanisław
- z. 26, op. 5, spr. 1178. – Małecki Antoni
- z. 26, op. 5, spr. 1266 – Michalewicz Mikołaj
- z. 26, op. 5, spr. 1512 – Pilat Roman
- z. 26, op. 5, spr. 1519 – Piszczkowski Mieczysław
- z. 26, op. 5, spr. 1544 – Porębowicz Edward
- z. 26, op. 5, spr. 1709 – Siemiradzki Józef

- z. 26, op. 5, spr. 1739 – Skulski Ryszard
- z. 26, op. 5, spr. 1730 – Skwarczyńska Stefania
- z. 26, op. 5, spr. 1782 – Sołtysik Waleria
- z. 26, op. 5, spr. 1844 – Suchodolski Bogdan
- z. 26, op. 5, spr. 2129 – Szlachetowski Jan
- z. 26, op. 5, spr. 2104 – Szweykowski Zygmunt
- z. 26, op. 5, spr. 1856 – Tarnawski Władysław
- z. 26, op. 5, spr. 1858 – Taszycki Witold
- z. 26, op. 7, spr. 1860, 1861 – Twardowski Kazimierz
- z. 26, op. 5, spr. 225 – Weigl Rudolf
- z. 26, op. 5, spr. 241 – Werner Ryszard
- z. 26, op. 5, spr. 246 – Wierczyński-Vrtel Stefan
- z. 26, op. 5, spr. 287 – Wojciechowski Konstanty

Opis 7: Wydział Filozoficzny (Humanistyczny)

- z. 26, op. 7, spr. 900
- z. 26, op. 7, spr. 903

Opracowania. Źródła drukowane i internetowe

- Aleksandrowska Elżbieta et al., red., (1970–1982): *Bibliografia literatury polskiej. Nowy Korbut*, t. 13–16, oprac. zespół pod kierownictwem Z. Szweykowskiego i J. Maciejewskiego, Warszawa.
- Beck Adolf (1935): *Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie podczas inwazji rosyjskiej w roku 1914/15*, Lwów.
- Całek Anita (2019): *Nowa teoria listu*, Kraków.
- Chrostek Mariusz (2016): *Złote lata polonistyki lwowskiej (1919–1939)*, Rzeszów.
- Chrostek Mariusz (2021): *Przełomowe osiągnięcia lwowskich filologów w badaniach polskiego romantyzmu do roku 1939*, „*Studia Historiae Scientiarum*” 2021 (20), 87–166.
- Czachowska Jadwiga, Szałagan Alicja, red., (2004): *Współcześni polscy pisarze i badacze literatury. Słownik biobibliograficzny*, t. 9, Warszawa.
- Folkierski Władysław, Ordęga Adam (1945): *Ignacy Chrzanowski zmarły w obozie koncentracyjnym w Oranienburgu*, [w:] *Straty kultury polskiej 1939–1944*, t. 2, red. A. Ordęga, T. Terlecki, 17–55.
- Frantz Wiktor (1972): *Odlamki wspomnień przez przetak pamięci przesianych*, Kraków.
- Garbaczowska Janina (1961): *Z przeżyć i wspomnień asystentki Juliusza Kleinera*, [w:] *Juliusz Kleiner. Księga zbiorowa o życiu i działalności*, red. F. Araszkiewicz, J. Starnawski, Lublin, 184–188.
- Hryciuk Grzegorz (2000): *Polacy we Lwowie 1939–1944. Życie codzienne*, Warszawa.

- Hutnikiewicz Artur (1981): *Słowo wstępne*, [w:] J. Kleiner, *W kręgu historii i teorii literatury*, wybór i oprac. A. Hutnikiewicz, Warszawa, 5–34.
- Hutnikiewicz Artur (1986): *Słowo wstępne*, [w:] E. Kucharski, *Między teorią a historią literatury*, wybór i oprac. A. Hutnikiewicz, Warszawa 1986, 5–34.
- Jadczak Ryszard (1993): *Jan Kasprówicz i Kazimierz Twardowski. Z dziejów przyjaźni*, „Ruch Literacki” 34 (5), 617–630.
- Kaltenbergh Lew (1991): *Ułamki stłuczonego lustra. Dzieciństwo na Kresach. Tamten Lwów*, Warszawa.
- Kasprówiczowa Maria (1932–1934): *Dziennik*, cz. 1–4, Warszawa.
- Korzeniewska Ewa, red., (1964): *Słownik współczesnych pisarzy polskich*, t. 1–4, Warszawa.
- Kronika UJK (1929/30): *Kronika Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie za rok szkolny 1929/30*, Lwów 1931
[<http://pbc.biaman.pl/dlibra/docmetadata?id=2473>] [dostęp online: 16.06.2024].
- Lam Stanisław (1968): *Życie wśród wielu*, przygotował do druku A. Lam, Warszawa.
- Łempicki Stanisław (1948): *Wspomnienia ossolińskie*, Wrocław.
- Maciejewski Jarosław (1992): *Dzieje poznańskiej polonistyki uniwersyteckiej 1842–1988*, Poznań.
- Podraza Antoni (1993): *Uniwersytet Lwowski w latach II wojny światowej*, [w:] *Lwowskie środowisko naukowe w latach 1939–1945. O Jakubie Karolu Parnasie*, red. I. Stasiewicz-Jasiukowa, Warszawa, 40–57.
- Skulski Ryszard (1949): *Juliusz Kleiner jako nauczyciel*, [w:] *Księga pamiątkowa ku uczczeniu czterdziestolecia pracy naukowej Prof. Dra Juliusza Kleinera*, red. S. Kawyn et al., Łódź, 29–44,
- Starnawski Jerzy, red., (1994–2007): *Słownik badaczy literatury polskiej*, t. 1–10, Łódź.
- Starnawski Jerzy (1997): *Sylwetki lwowskich historyków literatury*, Łódź.
- Suchmiel Jadwiga (2000): *Działalność naukowa kobiet w uniwersytecie we Lwowie do roku 1939*, Częstochowa.
- Szmyd Kazimierz (2003): *Twórcy nauk o wychowaniu w środowisku akademickim Lwowa (1860–1939)*, Rzeszów.
- Śródka Andrzej (1998): *Uczeni polscy XIX–XX stulecia*, t. 4, Warszawa.
- Terlecki Tymon (1999): *Spotkania ze swoimi*, Wrocław.
- Twardowski Kazimierz (1997): *Dzienniki*, cz. 1: 1915–1927, cz. 2: 1928–1936, wprowadzenie i przypisy R. Jadczak, Warszawa.
- Tyrowicz Marian (1991): *Wspomnienia o życiu kulturalnym i obyczajowym Lwowa 1918–1939*, przedm. J. Maślanka, Wrocław.
- Wasylewski Stanisław (1956): *Pożyczanie książek do domu*, [w:] *Zakład imienia Ossolińskich 1827–1957 w dziesięciolecie działalności we Wrocławiu*, red. W. Floryan, Wrocław, 108–112.

Wasylewski Stanisław (1958): *Pod kopułą lwowskiego Ossolineum. Pamiętnik stypendysty i asystenta Zakładu Narodowego im. Ossolińskich w latach 1905–1910*, Wrocław.

Wieniewski Ignacy (1970): *Kalejdoskop wspomnień*, przedm. W. Tarnawski, Londyn.

Spis ilustracji

1. Juliusz Kleiner
[https://pl.m.wikipedia.org/wiki/Plik:Juliusz_Kleiner.png] [dostęp online: 15.05.2024]
(plik udostępniony na licencji Creative Commons)..... 103
2. Jeden z domów dla profesorów – ul. J. Supińskiego 11 (obecnie ul. M. Kociubynskiego). Juliusz Kleiner mieszkał w nim pod numerem 11/1 podczas pobytu we Lwowie w latach 30. i w czasie wojny (autorka zdjęcia Roksolana Holovata, 2024)..... 104
3. Grób Wilhelma Bruchnalskiego. Cmentarz Łyczakowski (pole 13, grób nr 49) (autorka zdjęcia Roksolana Holovata, 2024)..... 112
4. Grobowiec Konstantego Wojciechowskiego. Cmentarz Łyczakowski (pole 27, grób nr 339) (autorka zdjęcia Roksolana Holovata, 2024)..... 116
5. Poświadczenie Starostwa Nowotarskiego o śmierci Jana Kasprowicza (1926)
DALO, z. 26, op. 5, spr. 812, k. 94.
https://glam.uni.wroc.pl/index.php?s=AUWR_UA_000_26_0_5_812_56849&view=single&p=95&browser=seadragon..... 118
6. Telegram kondolencyjny rektora Uniwersytetu im. Stefana Batorego w Wilnie w imieniu społeczności uniwersyteckiej (1926)
DALO, z. 26, op. 5, spr. 812, k. 44 recto + verso.
https://glam.uni.wroc.pl/index.php?s=AUWR_UA_000_26_0_5_813_56848&view=single&p=45&browser=seadragon..... 118
7. Kazimierz Kolbuszewski (1931)
ALNUIF, z. P_119, op. 1, spr. 85, k. 3.
https://glam.uni.wroc.pl/index.php?s=AUWR_UA_001_P_119_0_1_85_53857&view=single&p=8&browser=seadragon..... 123
8. *Curriculum vitae* Stefana Vrtela-Wierczyńskiego (1923)
DALO, spr. 246, spr. 246, k. 14.
https://glam.uni.wroc.pl/index.php?s=AUWR_UA_000_26_0_5_246_51657&view=single&p=17&browser=seadragon..... 126
9. Odpis dyplomu Stefana Vrtela-Wierczyńskiego (1915)
DALO, z. 26, op. 5, spr. 246, k. 10.
https://glam.uni.wroc.pl/index.php?s=AUWR_UA_000_26_0_5_246_51657&view=single&p=13&browser=seadragon..... 127
10. Odpis dyplomu Zygmunta Szweykowskiego (1920)
DALO, z. 26, op. 5, spr. 2104, k. 6.
https://glam.uni.wroc.pl/index.php?s=AUWR_UA_000_26_0_5_2104_62774&view=single&p=9&browser=seadragon..... 128

11. Pismo Stefanii Skwarczyńskiej do dziekana w sprawie przewodu habilitacyjnego (1936)
DALO, z. 26. op. 5., spr. 1730, k. 15.
https://glam.uni.wroc.pl/index.php?s=AUWR_UA_000_26_0_5_1730_56694&view=single&p=16&browser=seadragon 129
12. Strony indeksu Władysława Floryana (1927)
ALNUIF, z. P_119, op. 1, spr. 195, k. 4.
https://glam.uni.wroc.pl/index.php?s=AUWR_UA_001_P_119_0_1_195_53814&view=single&p=9&browser=seadragon 133
13. Dwie pierwsze strony indeksu Władysława Floryana (rok akademicki 1927/28)
ALNUIF, z. P_119, op. 1, spr. 195, k. 4.
https://glam.uni.wroc.pl/index.php?s=AUWR_UA_001_P_119_0_1_195_53814&view=single&p=11&browser=seadragon 133